

Mokslo Lietuva

„PAKETINIMAS GERESNIO PRADĖJIMO...“ ■ 2-3, 15 p.

BALTISTIKOS KLASIKO PALIKIMAS ■ 4 p.

PAMINKLAS ŽMOGUI UOLAI

■ 5, 13 p.

■ 6-7, 16 p. Aleksandras Fiutas apie Česlavą Milošą

■ 10 p. Lietuviško žodžio tarnyboje

Nr. 17(461)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Skambant „Gaudeamus igitur“ garsams Šv. Jonų bažnyčioje pagerbiamas ilgametis Vilniaus universiteto rektorius prof. Jonas Kubilius. Šalia jo Vilniaus universiteto rektorius Gediminas Juodka ir Senato pirmininkas Domas Kaunas

JONAS KUBILIUS – gyvoji Vilniaus universiteto atmintis

Vilniaus universiteto daugiamečio rektoriaus, net 33-ėjus metus rankose tvirtai laikiusio šios garbingos *Alma mater* skeptrą, prof. Jono KUBILIAUS 90-ųjų gimimo metinių pagerbimo iškilnės vyko net dvi dienas, visai galimas dalykas, kad tai irgi vienas iš rekordų per 432-ėjus universiteto gyvavimo metus. Prasidėjo rugsėjo 15 d. Vilniaus universiteto bibliotekos P. Smuglevičiaus salėje, tęsėsi Baltojoje salėje, kur buvo atidaryta jubilatiui skirta paroda „Aš tikiu savo universitetu. Kaip tikiu Lietuva. Prof. Jonui Kubiliui – 90“. Pagerbimo apoteozė rugsėjo 16 d. vyko Šv. Jonų bažnyčioje.

Tai buvo Vilniaus universiteto renesansas

Tiek ši bažnyčia, tiek Universiteto biblioteka tvirčiausiomis nytimis siejasi su rektoriaus Jono Kubiliaus veikla ir rūpesčiais, ką šiame rašinyje stengsimės bent jau priminti, jeigu ir nepavyktų giliau atskleisti. Nors vargu, ar būtina bent jau

tiems 60 tūkstančių Vilniaus universiteto absolventų, kurie jei ir ne iš paties J. Kubiliaus rankų, tai bent jo vadovavimo universitetui laikais gavo diplomus ir šiandien dirba atsakingiausiuose Lietuvos valstybės baruose.

Iškilmės VU bibliotekos P. Smuglevičiaus salėje pradėjo Lietuvos muzikos ir teatro akademijos prof. Virgilijaus Noreikos klasės IV kurso studentai. Karolina Glinskaitė padainavo V. Bartulio „Muziką“ ir H. Vilos-Loboso (Villa-Lobos) ariją iš „Brazilietiškos Bachijanos“. Lietuvos muzikos ir teatro akademijos garbės daktaro Stasio Baro dainininkų (tenorų) konkurso laureatas Kasparas Damulis atliko S. Gailevičiaus „Klajūną“ ir R. Leonkavalo „Aušrinę“. Jiems akompanavo tarptautinių konkursų laureatė Lina Giedraitytė.

Universiteto rektoriui prof. Benediktui Juodkai negalėjus dalyvauti pagerbimo iškilnėse (priminėjo universiteto svečius), pirmasis žodį tarė mokslo reikalų prorektorius prof. Jūras Banys. Jis padėkojo ilgamečiam Rektoriui už Universi-

tetui skirtą gyvenimą ir už tai, kad net ir sudėtingiausiais tautai metais jis ugdė Universiteto savigarbą ir savivoką, išaugino tvirtą stuburą, kuris nelinksta net ir šiais ne visada išmintingų reformų laikais. Ir toliau gyvuoja Profesoriaus J. Kubiliaus daug metų kurta, puoselėta Lietuvos tikimybinės skaičių teorijos mokykla, ji ir toliau auga, plečiasi, turi platų tarptautinį pripažinimą ir geras perspektyvas. Taupydamas jubilato ir iškilnių dalyvių laiką prorektorius prof. J. Banys nepasakė, kad ir į pagerbimo iškilnes savojoje *Alma mater* J. Kubilius atvyko kone tiesiai iš Palangos, kur vyko jo garbei surengta Penktoji tarptautinė konferencija „Analiziniai ir tikimybinių metodai skaičių teorijoje“.

Jeigu bandytume glaustai apibūdinti, ką ypatingai reiktų išskirti iš 33 metų J. Kubiliaus vadovavimo universitetui veiklos, tai turėtume priminti kelis principinius dalykus. Pavyko

Gamtos tyrimų centro Geologijos ir geografijos institutui – 70

Habil. dr. Valentinas Baltrūnas

2011 m. rugsėjo 23 d. įvyko mokslinė konferencija „Geomokslai Lietuvoje: nauji iššūkiai ir perspektyvos“, kuri buvo skirta Gamtos tyrimų centro Geologijos ir geografijos instituto 70 metų mokslinės veiklos aptarimui geomokslų raidos Lietuvoje ir pasaulyje kontekste. Pastaraisiais metais dėl padidėjusių aplinkos pokyčių ir klimato kaitos mūsų planetoje susidomėjimas Žemės mokslais (geologija, geografija, geoinformatika ir kt.) yra padidėjęs. Ne be reikalo Jungtinės Tautos 2007–2009 metus buvo paskelbusios tarptautiniais planetos Žemės metais. Tai daryti paskatino aktualių planetos masto problemų sprendimas, pareiga pademonstruoti didelį, ne visada išnaudojamą geomokslų potencialą kuriant saugesnę visuomenę, paskatinti naudotis geomokslų sukurtais žiniomis. Ypač akcentuotina geomokslų pažintinė, švietėjiška, holistinę pasaulėjautą ugdanti reikšmė, taip pat svarba formuojant Lietuvos valstybę, kaip teritorinio, gamtinio, etninio ir politinio darinio, identifikavimą per geografinį ir geologinį krašto apibūdinimą, gamtos išteklių naudojimą, etnogenezę lemiančių veiksnių pažinimą. Konferencijos metu buvo išklaudyti GTC Geologijos ir geografijos instituto, Vilniaus universiteto, Vilniaus pedagoginio universiteto, UAB „Vilniaus hidrogeologija“ mokslininkų, Latvijos universiteto Geologijos katedros vedėjo G. Stinkulio, Rusijos mokslų akademijos Okeanologijos instituto Atlanto skyriaus direktoriaus V. Sivkovo, Baltarusijos geologijos instituto direktoriaus A. Kovkhuto pranešimai. Visų parengtų pranešimų medžiaga yra paskelbta 29 straipsniuose žurnalo „Baltica“ specialiaame priede, kuris paskelbtas internete (www.geo.lt).

Ta proga Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje veikia mokslinių publikacijų paroda, skirta Geologijos ir geografijos instituto 70-mečiui (parengė Sigita Dagienė ir Birutė Poškienė). Instituto bibliotekoje (T. Ševčenkos, 13, III aukšte) lankytojus kviečia buvusio GGI direktoriaus akad. Kazimiero Bieliuko mokslinių darbų paroda, skirta mokslininko 110 metų sukakčiai pažymėti (parengė Sigita Dagienė ir Giedrė Kulvičienė). Konferencijos metu Instituto salėje veikė didelė fotografijos darbų paroda „Geologijos ir geografijos institutui – 70“, džiuginusi akį smagiais gamtinių gyvenimo vaizdais (parengė V. Pukelytė su kolegomis).

■ Nukelta į 8 p.

■ Nukelta į 15 p.

Baltistikos klasiko rankraštinių palikimas Vilniaus universiteto bibliotekoje

VU bibliotekos nuotrauka

Akademikas Vytautas Mažiulis su savo buvusiu disertantu ir mokiniu, dabar jau profesoriumi Gvidu Mikelinu Klaipėdoje (1982 m.).

Evelina PADRÉZAITĖ
Nijolė ŠULGIENĖ
Vilniaus universiteto biblioteka

Vytautai Juozapai Mažiuliui (1926–2009), Lietuvos kalbininkui, pasaulinio garso baltistui, Vilniaus universiteto profesoriumi, habilituotam humanitarinių mokslų daktarui 2011 metais būtų sukakę 85-eri. Ta proga apžvelgsime V. J. Mažiulio fondą, saugomą Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – VUB RS), trumpai priminsime jo biografiją.

Viename interviu V. Mažiulis apie save yra kalbėjęs, kad „<...> Susidomėjimas kalbomis prasidėjo nuo prof. Būgos knygos „Kalba ir senovė“, kurią perskaičiau būdamas pirmos klasės gimnazistu Dusetų progimnazijoje. Mano susidomėjimą pastebėjo lotynų k. mokytojas B. Chmelevskis. Jis pakatino savarankiškai studijuoti graikų kalbą, vėliau dar ir prancūzų, anglų. Kai 1947 metais baigiau Rokišio gimnaziją, nedvejodamas ryžausi stoti į universitetą studijuoti klasiikinę filologiją (lotynų ir graikų specialybę). Lygiagrečiai studijavau lituanistikos dalykus. Baigęs studijas, gilinau žinias asprantūroje Maskvoje (1952–1955 m. – čia ir toliau E. P. pastabas) pas lyginamosios kalbotyros specialistę profesorę Jarceva. Ji žinoma, kaip puiki germanų ir keltų kalbų žinovė. Be to, klausiau slavų, švedų, serbų kalbų paskaitų. 1955 m. apgyniau disertaciją apie baltų kalbų skaitvardį. Grįžęs į Vilnių (1955 m.), kurį laiką dirbau lietuvių kalbos kate-

droje, pradžioje asistentu, vėliau vedėju (1968–1973 m.). Nuo 1973 m. esu baltų filologijos katedros vedėju (VUB RS, F135–547)“. 1968 m. V. Mažiulis apgynė doktoratą apie Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykius, 1969 m. tapo profesoriumi, 1976 m. išrinktas Lietuvos mokslų akademijos tikroju nariu. 1970–1996 m. redagavo tęstinį mokslo darbų leidinį „Baltistica“, leidžiamą Vilniuje, viename svarbiausių pasaulio Baltistikos centrų. V. Mažiulis buvo ir Lenkijos, Rusijos tęstinių ir periodinių leidinių redaktorių kolegijos narys, dalyvavo įvairių Lietuvos ir užsienio akademijų, draugijų, komisijų veikloje. Didelį V. Mažiulio nuopelną organizuojant tarptautinius baltistų kongresus. Prof. V. Mažiulio knyga „Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai“ ir darbai įvertinti Lietuvos valstybine premija (1973), Lietuvos kunigaikščio 5 laipsnio ordinu (1993). Jis buvo Mainco mokslo ir literatūros akademijos (1976), Milano kalbininkų draugijos narys korespondentas (1983), Latvijos universiteto garbės daktaras (1991). Žymų baltistų visą gyvenimą lydėjo ir jo mokinių – studentų ir mokslininkų pripažinimas ir pasitikėjimas.

Svarbiausi akademiko V. Mažiulio mokslo darbai – „Prūsų kalbos paminklai“ (t.1 – 1966, t.2 – 1981), „Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai: deklinacija“ (1970), „Pasaulio tautų kalbos“ (1979, 2001), „Prūsų kalbos etimologijos žodynas“ (t.1–4, 1988–1997), „Prūsų kalbos istorinė gramatika“ (2004). V. Mažiulis yra

vienas iš „Lietuvių kalbos gramatikos“ (t.1, 1965) autorių, redagavo K. Būgos „Rinktinių raštų“ (t.1 1958), P. Ruigio veikalą „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“ (1986).

Lietuvos ir užsienio spaudoje profesorius paskelbė daug straipsnių apie lietuvių kalbos skaitvardžius, prūsų kalbos fonetiką, morfologiją, leksiką, kitas baltų kalbas, jų santykius su baltų kalba.

VUB RS V. Mažiulio asmens fondas (F135) buvo sudarytas 1979 metais. Dokumentus perdavė pats V. Mažiulis. Pirmasis perduotas dokumentas, seniausio baltų rašytinio paminklo (XIV a. vid.), esančio Bazelio universiteto bibliotekoje fotokopija, prof. V. Mažiulio teigimu tuomet buvo vienintelė kopija Lietuvoje. Nors fondo sudarytojas galėjo bet kada jam tinkamu metu perduoti bibliotekai saugoti dokumentus, fondas buvo menkai pildomas. Jis praturtėjo tik 2005 metais, kai Rankraštynei dalį Baltistikos katedroje buvusių dokumentų perdavė VU Filologijos fakulteto dekanas prof. Bonifacas Stundžia. Taip jų buvo nemažai ir su

Baltų filologijos katedros ir jos įkūrėjo penkiolika metų jai vadovavusiu profesoriaus V. Mažiulio veikla susijusių dokumentų. Didžiausia dalis medžiagos gauta jau po V. Mažiulio mirties. Ją perdavė profesoriaus artimieji Jonas ir Vidas Garliauskai. Dabar fonde yra 1 035 laikini saugojimo vienetai lietuvių, rusų, anglų, prancūzų, vokiečių, latvių ir kt. kalbomis. Medžiaga apima XIV a., 1911, 1932, 1942–2009 metų laikotarpi. Šiuo metu esamą dokumentinę medžiagą būtų galima grupuoti taip:

1. Nedidelę V. Mažiulio fondo dalį sudaro asmens ir buitės dokumentai: studento V. Mažiulio sanskrito pasikaitų užrašai, autobiografija, mokslinė charakteristika, užrašų knygelė ir kt.

2. Viena iš didžiausių fondo dalių yra pedagoginės, mokslinės, visuomeninės veiklos dokumentai: tai jo knygų rankraštiniai variantai, medžiaga studijoms, straipsniai ir pranešimai etimologijos tema, apie baltų gentis, jų kalbas bei ryšį su kitomis kalbomis, pasaulio kalbas, baltistikos ir kalbotyros laimėjimus, kalbos praktikos klausimais, apie įvairius žymius asmenis. Prof. V. Mažiulis vadovavo 8 daktaro disertacijoms, nemažai jų – oponavo, todėl yra atsiliepiant apie disertacijas, jo vadovautus diplominius darbus. Taip pat yra jo recenzijų apie B. Stundžios, G. Blažienės, Z. Zinkevičiaus, A. Vanago, A. Rosino, W. P. Schmidto, J. Smoczynskio ir kitų lietuvių ir užsienio autorių rengtas knygas, įvairiomis progomis pasakytų kalbų tekstų.

Dar vieną V. Mažiulio darbo barą at-

spindi VU Filologijos fakulteto veiklos dokumentai (fakulteto 1971–1995 m., Baltų filologijos katedros 1973–1985 m. ataskaitos, studentų mokslinės draugijos, būrelio medžiaga, įvairūs raštai, studentų sąrašai, rekomendacijos ir charakteristikos), tarptautinių baltistų konferencijų organizavimo medžiaga bei įvairių valstybinių ir visuomeninių organizacijų, kurių veikloje jis dalyvavo, dokumentai.

V. Mažiulis, kaip ilgametis žurnalo „Baltistica“ redaktorius ir užsienio periodinių bei tęstinių leidinių redaktorių kolegijos narys, yra sukaukęs daug baltistų straipsnių, publikuotų Lietuvos ir užsienio spaudoje kalbotyros klausimais. Dalis jų – kopijos, tačiau jos yra labai vertingos baltistikos istorijos tyrimams, nes tai straipsnių kopijos iš užsienio žurnalų, kurių Lietuvos bibliotekose nėra. Dauguma jų – su autografais.

3. Nemažą prof. V. Mažiulio asmens fondo dalį sudaro korespondencija. Asmeninės korespondencijos beveik nėra. Didžiausią laiškų dalį sudaro žymiausių pasaulio baltistų laišakai. Profesorius daugelį jų pažinojo asmeniškai, su jais susitikdavo Vilniaus universitete, tarptautinėse konferencijose, bendradarbiavo leidinyje „Baltistica“. Nežinia, ar V. Mažiulis išsaugojo visus iš jų gautus laiškus, tačiau jo turėti ir perduoti bibliotekai yra tikrai vertingas dokumentinis palikimas. Iš laiškų galima matyti, kurios šalies universitete ir kokie mokslininkai skaitė lietuvių kalbos kursus, kokias tradicijas ir erdves ten užima baltistika, kokia jų akimis yra Lietuva. Yra VU garbės daktarų žymaus rusų baltisto Vladimiro Toporovo, Maskvos universiteto filologo Jurijaus Stepanovo, Pensilvanijos universiteto profesoriaus Viljamo Šmolstigo (Williams Schmalstieg), Miuncheno universiteto Baltų studijų instituto direktoriaus Frydricho Šolco (Friedrich Scholz), Getingeno universiteto kalbininko Volfango P. Šmidto (Wolfgang P. Schmid), Greifsvaldo universiteto prof. Rainerio Eckerto, Pizos universiteto prof. Pietro U. Dini laiškų. Daugiausia laiškų V. Mažiuliui parašė V. Šmidtas (74), žymiausias amerikiečių baltistas V. Šmolstigas (44), buvęs mokiniai R. Eckertas (51) ir G. Mikelinis (Michelini, 39), kalbininkas L. Palmaitis (31), vokiečių kalbininkas A. Bammesbergeris (17). Po keletą ar keliolika laiškų profesoriui parašė kalbininkai iš JAV, Prancūzijos, Latvijos, Estijos, Italijos, Japonijos, Slovėnijos, Bulgarijos, Čekijos, Švedijos, Australijos, Islandijos, Rumunijos, Šveicarijos, Austrijos, Ukrainos. Profesoriumi rašė ir jo buvę studentai, aspirantai, žurnalistai, istorikai, kraštotyrininkai iš Lietuvos. Įvairių šalių baltistai savo šalyse populiarino Lietuvą studijose, remdamiesi lietuvių kalbos duomenimis, apie Lietuvos istoriją ir kultūrą paskelbė ne po vieną straipsnį. Stažavęsis Vilniaus universitete, puikiai išmokęs lietuvių kalbą islandų baltistas ir indoeuropistas Jorundur Hilmarsonas (1946–1992) 1979 m. spalio 12 d. laiške prof. V. Mažiuliui rašė, kad „Vilnius ir Lietuva man visada yra kažkaip kaip užkerėtas kraštas, jeigu taip galima Land des Abendteuers! Iš tikrųjų – jeigu tai būtų galima – no-

rėčiau ten vienas, du arba tris metus kaip dėstytojas veikti. Galėčiau islandų ir norvegų kalbas dėstyti. Kitas skandinavų kalbas irgi gerai moku <...>“ (VUB RS, F135–390). Profesorius F. Šolcas 1982 m. rugpjūčio 25 d. laiške V. Mažiuliui rašo, kad būsiąs kongrese Minske ir būtinai apsilankysiąs Vilniuje: „Džiaugiuosi, kad bus galimybė iš naujo apabūti Lietuvoje ir pasiklausti lietuvių kalbos ir pasikalbėti lietuviškai“ (VUB RS, F135–490). Norvegų baltistai Ch. Stangas, T. Mathiassenas, estų kalbininkas P. Ariste, vokiečių kalbininkas V. Falkenhanas ir kiti laiškus rašė ir lietuvių kalba. Prof. V. Mažiulis yra redagavęs Kazimiero Būgos „Rinktinių raštų“ pirmąjį tomą (1958), susirašinėjo su šio žymaus kalbininko brolio Jono dukra Liucija Būgaite-Bauboniene. Profesoriaus archyve yra kalbininko Kazimiero Būgos autografas – prieš šimtmetį (1911) nenustatytam asmeniui rašytas laiškas.

Korespondencijai priskirti tarnybiniai Lietuvos, Vokietijos, Gruzijos, Baltarusijos, Lenkijos, Ukrainos mokslo akademijų, Latvijos, Stokholmo, Poznanės universitetų, įvairių redakcijų, asociacijų, institutų, draugijų, bendrijų V. Mažiuliui adresuoti raštai.

4. Ikonografija. Nedidelę fondo medžiagos dalį sudaro fotografijos. Keliose iš jų – prof. V. Mažiulis su prof. Trevoru G. Fennellu iš Flinders universiteto Adelaidėje Vilniaus universitete (1972), keletas fotografijų iš konferencijų. Asmenų laiškuose yra L. Būgaitės-Baubonienės šeimos, kalbininkų Vittorio Pisani ir Carlo Winterio fotografijos.

5. Kiti dokumentai. V. Mažiulio bibliografija, I. Remenytės disertacijos „Centrinės šiaurės žemaičių tarmės prozodija: instrumentinis ir sociolingvistinis tyrimas“ medžiaga, įvairių asmenų ir organizacijų kontaktiniai duomenys, lankstinukai, reklamos, programos, laikraščiai, žurnalai ir kt.

Nepervertina akademiko V. Mažiulio mokslinės veiklos jo kolegų žodžiais: „V. Mažiulio mokslo darbai jau tapo lietuvių kalbotyros ir baltistikos klasika. Kolegos ir buvę mokiniai prisimena jį kaip nepriklusimą prūsų amerikiečių baltistas V. Šmolstigo (44), buvęs mokiniai R. Eckertas (51) ir G. Mikelinis (Michelini, 39), kalbininkas L. Palmaitis (31), vokiečių kalbininkas A. Bammesbergeris (17). Po keletą ar keliolika laiškų profesoriui parašė kalbininkai iš JAV, Prancūzijos, Latvijos, Estijos, Italijos, Japonijos, Slovėnijos, Bulgarijos, Čekijos, Švedijos, Australijos, Islandijos, Rumunijos, Šveicarijos, Austrijos, Ukrainos. Profesoriumi rašė ir jo buvę studentai, aspirantai, žurnalistai, istorikai, kraštotyrininkai iš Lietuvos. Įvairių šalių baltistai savo šalyse populiarino Lietuvą studijose, remdamiesi lietuvių kalbos duomenimis, apie Lietuvos istoriją ir kultūrą paskelbė ne po vieną straipsnį. Stažavęsis Vilniaus universitete, puikiai išmokęs lietuvių kalbą islandų baltistas ir indoeuropistas Jorundur Hilmarsonas (1946–1992) 1979 m. spalio 12 d. laiške prof. V. Mažiuliui rašė, kad „Vilnius ir Lietuva man visada yra kažkaip kaip užkerėtas kraštas, jeigu taip galima Land des Abendteuers! Iš tikrųjų – jeigu tai būtų galima – no-

Prenumeruokite „Mokslo Lietuvą“, kad svarbiausios mokslo visuomenės naujienos pirmiausia pasiektų Jus. Tai operatyvesnė informacija nei laukti internetinio „Mokslo Lietuvos“ varianto, kuris pasirodo vėliau.

Paminklas Jurgiui Zauerveinui – žmogui uolai

Gedimino Zemličko nuotrauka

Prie atidengto profesorius Jurgio Zauerveino paminklo: prof. Domas Kaunas, paminklo kūrimo iniciatyvinės grupės vadovas doc. dr. Aleksandras Žalys, kultūros istorikas Bernardas Aleknavičius, Lietuvos kultūros viceministrė Nijolė Laužikienė, verslininkas Valdemaras Vaičekauskas, neatpažintas asmuo, verslininkas Benediktas Petrauskas, paminklo autorius Gintautas Jonkus, akmens meistras Jonas Virbauskas ir architektas Vytenis Mazurkevičius

Rugsėjo 23 dieną Klaipėdoje, Liepų gatvėje, priešais verslo centro „Liepų alėja“ pastatą atidengtas paminklas filosofijos daktarui Jurgiui Zauerveinui (Georg Sauerwein, 1831–1904) – Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjui, poligloutui, publicistui ir poetui. Paminklo sukūrimo ir pastatymo išlaidas apmokėjo verslininkų Voldemaro ir Irtoš Vaičekauskų šeimos fondas, o kūrybinio darbo autoriai – skulptoriai Gintautas Jonkus ir architektas Vytenis Mazurkevičius. Skulptorių G. Jonkų pakalbino iškart po Jurgio Zauerveino paminklo atidengimo iškilnių.

Prieš tai keletas faktų apie „Mokslo Lietuvos“ pašnekovą. Gintautas Jonkus gimęs Kaune, 1980 m. baigė LTSR valstybinį dailės institutą, skulptūrą, ir jau spėjo išgyventi Klaipėdos miesto savitumą. Jį vertindamas nepamiršta ir šio miesto 700 metų gyvavimo istorijos, kuriai jau tik pat pakako savitumo ir net išskirtinumo. Menininkas visa tai privalo turėti galvoje, jausti miesto dvasiją ir jo ypatingą estetinę aurą, kuri gal ir nelengvai išreiškiama žodžiais. Pagaliau menininko užduotis ir yra kurti tokius meno kūrinus, kurie bylotų estetingi vaizdą, simbolių ir ženklų kalbą, kartais užslėptų užuominų vaizdiniais,

suvokiamais veikiau intuityviai arba giliai perpratus sumanymą. 2008 m. buvo paskelbtas J. Zauerveino paminklo Klaipėdoje konkursas, dalyvavo skulptoriai Gintautas Jonkus, Klaudijus Pūdymas, Arūnas Sakalauskas ir Adomas Skiesgilas. Laimėjo G. Jonkus.

Gintautas Jonkus dvidešimt dvejus metus dirba dailės mokytoju Eduardo Balsio menų gimnazijoje, septynerius metus vaikų dailės mokykloje, dėsto Klaipėdos universitete kaip dailės katedros lektorius. Šiuolaikiniame mene, ypač skulptūroje, tvirtina pasigėdęs formos, todėl dabarties menui ir stinga ilgaamžiškumo, sunku pasiekti didesnės išliekamosios vertės. O jei taip,

tai kiekvienam naujame savo darbe būtent šių savybių G. Jonkus ir siekia. Kaip – apie tai šis pašnekesys, įdėmiai klausantis pačiam Jurgiui Zauerveinui, jau kalbėjoms šalia tik ką klaipėdiečiams ir uostamiesčio svečiams atidengto ir pristatyto paminklo.

Mokslo Lietuva. Gerbiamasai Gintautai Jonkau, kurdamas Jurgio Zauerveino paminklą turėjote išspręsti gan sudėtingą meninę užduotį. Kaip sekėsi dorotis, tokios reikšmingos lietuvių asmenybės paminklą įkomponuoti Liepų gatvėje?

Gintautas Jonkus. Tai buvo sudėtingas darbas, nes reikėjo, kad pamink-

las XXI amžiuje atrodytų šiuolaikiškai. Problemų buvo, pakako ir meninių iškojimų. Iš pradžių vieta paminklui buvo parinkta Danės krantinėje. Laimėjau konkursą su kolegomis, bet tai buvo visai kitas sumanymas.

ML. Kodėl jo atsisakytą?

G. Jonkus. Atsižvelgta ir į profesorius Domo Kauno išsakytą mintį, kad Jurgis Zauerveinas bijojo vandens. D. Kaunas buvo geriausiai ištyrinėjęs Zauerveino biografiją ir asmenybę, tad dėl to fakto diskutuoti nesimėmė.

Dabartinė paminklo vieta priešais pastatą Liepų g. 5 – ne mažiau dėkinga. Ši vieta, kadais buvo Klaipėdos priemiestis, arklų ganykla. Šioje vietoje stovėjusio pastato istorija mus pasiekia iš XVI amžiaus, nors tai, ką šiandien matome, statyta XVIII a. antroje pusėje. Vietoj gatvės tais laikais buvo žasų turgus, o mums rūpimame pastate XVIII a. pabaigoje veikė karčema. Gatvė čia nutiesta XIX a. pradžioje, apsidinta medžiais ir pavadinta Liepų gatve. XIX a. pabaigoje šalia gatvės suformuotoje aikštėje pastatomas paminklas karaliui Vilhelmui, Liepų gatvė tampa reprezentacine Klaipėdos gatve, vėliau ne kartą keitėsi jos pavadinimas, o pastatas Nr. 5 tapo nuomos namu. Verslininko Valdemaro Vaičekausko pastangomis pastate Lietuva atkūrė nepriklausomybę įkurtas verslo centras.

ML. Žodžiu, turininga vieta, bet tai ir įpareigoja menininką, kuris pretenduoja į buvusių reprezentacinę ir dabar gražiausią Klaipėdos gatvę įsiveržti su savo meniniu sumanymu. Paminklus

skirta vieta – tiesiog ant šaligatvio, aplinkui įvairių meno stilių samplaika, pagaliau tai labai judri gatvė, joje didelis transporto judėjimas. Todėl ir nutarėte kurti dvimatį paminklą J. Zauerveinui – plokštuminį, o ne trimatį kaip kad įprasta kuriant skulptūras?

G. Jonkus. Tai turėjo būti simbolišnis ženklas, o trimatė skulptūra atrodytų kaip įsiveržęs svetimkūnis. Panašiai ir su medžiaga: viena vertus, tokiam iškiliam vyrui kaip Jurgis Zauerveinas tiktyt bronzta, bet šiuo atveju akmuo atrodo solidesnė medžiaga, bent jau šiai lietuvių tiek daug davusiai asmenybei. Mano supratimu, tai buvo žmogus uola, nors fiziškai ir nebuvo labai stiprus.

ML. Kiek laiko kūrėte paminklą?

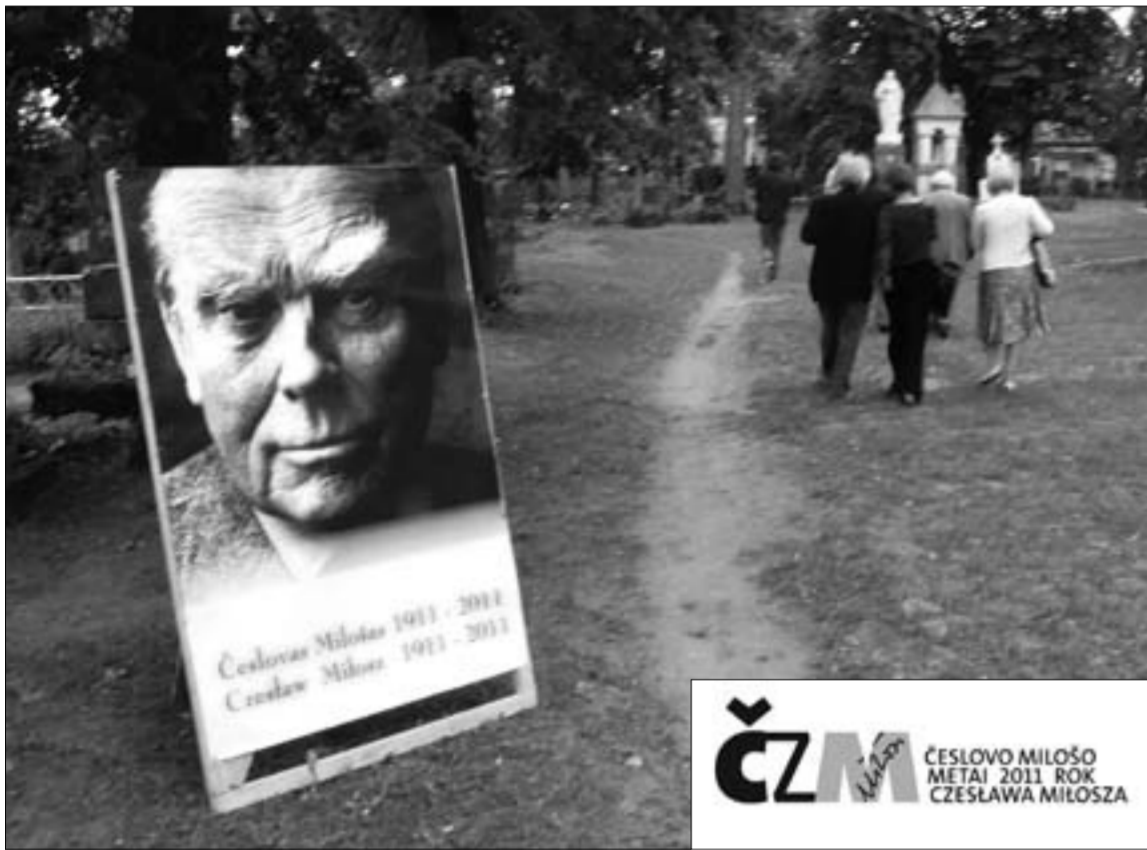
G. Jonkus. Metus laiko išvis nebuvo aišku, ar teks kurti paminklą, pagaliau ir dėl vietos ne iškart apsispręsta. Kai dėl vietos paminklui Liepų gatvėje buvo apsispręsta, pradėjome ieškoti meninio sprendimo. Padariau labai daug variantų, kol galų gale apsistojau ties šiuo. Ko gero, tai paprasčiausias ir kukliausias variantas, bet ir informatyviausias. Jame vyrauja pabrėžta simbolika. Akcentuojamas J. Zauerveino veidas ir jo paštakos negatyvas – delno atspaudas. Gilus laiko atspaudas, mums paliktas šio mokslo žmogaus darbas. Ir autentiškas J. Zauerveino parašas, jo autentiška kopija.

ML. Keliomis lazda ir lagaminas – taip pat simboliai.

G. Jonkus. Lagaminas stengiausi

TARPTAUTINIAI Č. MILOŠO METAI

Aleksandras Fiutas apie ČESLAVĄ MILOŠĄ

Per Česlovo Milošo 100-ąsias gimimo metines kiekvieną, atvykusį į Vandžogalos kapines, kur palaidoti rašytojo seneliai ir giminės, lydėdavo šis išraiškingas žvilgsnis

Apie Nobelio literatūros premijos laureato Česlovo MILOŠO gyvenimą ir kūrybą kalbams su lenkų literatūros istoriku, kritiku ir eseistu, daugelio knygų autoriumi prof. Aleksandru FIUTU (Aleksander Fiut) iš Krokuvos. Galima priminti, kad gan išsamų pokalbį su profesoriumi ciklą „Mokslo Lietuvoje“ esame spausdinę 2006 metais (Nr. 10–12), minint 95-ąsias Č. Milošo gimimo metines. Šį kartą prof. Aleksandra Fiutą kalbino-me birželio 28 dieną, kone Č. Milošo 100-ųjų gimimo metinių išvakarėse, kur šiai suakadčiai paminėti Vilniaus universitete antrą dieną vyko tarptautinė konferencija „Česlovo Milošo laikai ir vietos“.

Priminsime kai kuriuos mūsų pašnekovo mokslinės veiklos akcentus. Filologijos mokslus A. Fiutas studijavo Krokuvos Jogailos universitete. 1974 m. apsigynė filologijos mokslų daktaro disertaciją, kurioje nagrinėjo lenkų prozininko, eseisto ir literatūros kritiko Vilhelmo Macho (Wilhelm Mach, 1917–1965) kūrybą. Česlovo Milošo kūryba A. Fiutas susidomėjo 1975 metais, klausydamasis žymaus literatūros kritiko ir tyrinėtojo Krokuvos universiteto profesoriaus Jano Blonskio (Jan Błoński) paskaitos. Profesorius apie Č. Milošą kalbėjo kaip vieną reikšmingiausių pokario lenkų poetų ir tokiu tvirtinimu visiškai sutrikdė A. Fiutą. Kaip gali būti, kad jis, disertaciją apsigynęs polonistas, nieko nežino apie vieną žymiausių lenkų poetų! Tai buvo tikras iššūkis, smarkiai užgavęs jauno literatūrologo savimeilę. Jis pradėjo domėtis Č. Milošo kūryba, prof. J. Blonskio asmenyje radęs puikų patarėją ir net pagalbininką: tai profesorius parašė Č. Milošui laišką, kad jam norįs parašyti jaunais mokslininkas Aleksandras Fiutas. Taip prasidėjo A. Fiuto ir Č. Milošo susirašinėjimas, turėjęs svarbių pasekmių abiem kūrėjams.

Lemtinga sėkmė buvo ta, kad 1979 m. A. Fiutui nusišypsojo laimė išvykti tobulintis į Lilio universitetą Prancūzijoje, iš ten ranka buvo pasiekiamas ir Paryžius. Ten susirado Č. Milošą, sutarė kasdien kalbėtis po valandą. Iš

šėsių pašnekusių sudarė knygą „Pokalbiai su Česlavu Milošu“ (Rozmowy z Czesławem Miłoszem). Būtume nai-vūs, manydami, kad tuometė Lenkijos valdžia tik ir laukė, kada bus pasiūlyta tokią pokalbį su politiniu emigrantu knygą išleisti – Č. Milošas Lenkijoje buvo persona non grata. Mat Lenkijos diplomato tarnybą iškeitė į politinio pabėgėlio statusą – į Lenkiją 1988 m. A. Fiutui suteiktas habilituoto daktaro vardas. 2003 m. pasirodė jo knyga „Zvelgiant į Milošą“ (W stronę Miłosza), 2011 m. „Su Miłoszu“ (Z Miłoszem). Iš viso profesorius parašė bene dvylika knygų, ir ne visos buvo skirtos Č. Milošo kūrybai. Į tą skaičių neįeina jo sudarytos ar redaguotos knygos.

1996 m. A. Fiutui suteiktas profesoriaus vardas. Jogailos universiteto Polonistikos institute Krokuvoje jis vadovauja XX a. Lenkijos literatūros katedrai. Profesorius yra Č. Milošo gimtinės fondo prie Vytauto Didžiojo universiteto vienas iš narių steigėjų, Česlovo Milošo instituto (The Institute of Czesław Miłosz) JAV programų ta-

Nevežis Seteniuose Č. Milošo kūryboje virtęs isos upe

rybos narys. Paskaitas skaitė daugelyje pasaulio universitetų: Lilio (Prancūzija), Berklio (Berkeley), Blumingtono (Bloomington, JAV), Skoplės (Makedonija), Olomouco (Čekija), Stokholmo (Svedija), Getingeno (Vokietija), Liuveno (Leuven, Belgija), Rio de Žaneiro (Brazilija), taip pat ir Europos studijų institute Vienoje.

Poezijoje jis keliavo tarp tikėjimo ir netikėjimo

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis profesoriau Aleksandrai Fiutai, Jūs savo pranešime Česlovo Milošo 100-osioms gimimo metinėms skirtoje konferencijoje Vilniaus universitete kalbėjote apie anapusių šio rašytojo kūryboje. Ar tai reiškia, kad jau viską išsiaiškinome, viską gerai žinome apie Č. Milošo kūrybos „šlapybę“, jei taip galima išsireikšti?

Aleksandras Fiutas. Pirmiausia noriu atkreipti dėmesį į tai, kad Česlavas Milošas buvo religingas žmogus ir poetas. Žinoma, toks pasakymas daugiamatis ir gali būti skirtingai su-prantamas, nes jo religingumas buvo jo privatus gyvenimo dalis. Jis save apibrėžia, apibūdina kaip kataliką, bet ne visada savo poezijoje išlieka tapatus savo paties gyvenime reikiamoms mintims. Kaip pats tvirtina, poezijoje jis keliauja tarp tikėjimo ir netikėjimo, ortodoksijos ir ererezijos. Iš viso to negalima daryti skubotų išvadų. Būtų tas pats, jeigu Julijū Slovackį bandytume vertinti tik iš metempsichozės, o Adomą Mickevičių iš mesianizmo pozicijų. Ir viena, ir kita Katalikų Bažnyčios požiūriu būtų ererezija ir nepriimtina.

Šiuo požiūriu Č. Milošui kelionė į anapusių pasaulį turi dvejopą reikšmę. Viena vertus, poetas sukiojasi ne tik katalikų, bet ir platesnėje krikščionybės vaizdinių erdvėje. Kaip katalikui jam svarbus jo išpažįtamas tikėjimas, bet kaip poetui ir menininkas –

nepakankamas. Anapusių būje kūrėjas aptinka įvairius vaizduotes, fantazijų pavidalus, bet visa tai suvokia ir vertina kiek iš kitokios – kultūrinės ir antropologinės, o ne religinės pozicijos.

Raktu į šį anapusių suvokimą mums gali būti 2002 m. parašytas Č. Milošo romanas „Antroji erdvė“ („Druga przestrzeń“). Jo pabaigoje ta mintis išreikšta labai charakteringai: išiteptiokime veidą dažais ir šaukime kitos erdvės. Tai tarsi žmogaus vidinis poreikis, kuris reiškiasi visose, net primityviausiose tautelėse ir jų tikėjimuose. Žmogui svarbu atsakyti į klausimą: kas yra po mirties? Skirtingos tautos skirtingai į šį klausimą atsako. Amerikos indėnai įsivaizdavo, kad po mirties jie atsidurs prerijoje, kurioje daugybė bizonų, jie medžios ir niekada nebus bado.

ML. Alkanas rojų supranta kaip maisto gausą.

A. Fiutas. Eskimas įsivaizduos visai kitokių gyvūnų gausą. Religiniai vaizdiniai priklauso nuo gyvenamosios aplinkos. Teko buvoti Šventojoje žemėje, kur patyriau, ką reiškia žmonėms vanduo. Ten ne šiaip dykuma, bet pribloškianti akmenų dykuma, kur oro temperatūra 40° C, tada savo kailiu patiri, kas yra vanduo. Jei pasakytiau, kad ten vanduo yra aukso vertės, tai nedaug pasakytiau. Ten įsitikini, kaip patirtis ir vaizdiniai tarpusavyje susiję, iš aplinkos ir patirties išauga religinių vaizdinių pasaulis. Tuo nenoriu pasakyti, kad viskas taip paprasta, nes tie vaizdiniai remiasi kiekvienos tautos kultūros pagrindais. Mūsų europinė kultūra remiasi antikinės graikų, romėnų, senosios žydų ir krikščioniskosios kultūros vaizdiniais. Jei išeisime už Europos ribų ir pamėginame įsivaizduoti, kaip atrodo budistų ar islamo šventenybės, tai įsitikinsime, kad tai irgi tam tikrų troškimų, tam tikrų gyvenimo trūkumų projekcija į anapusių pasaulį.

Žemiškųjų malonumų sodai ML. Kaip visa tai susieti su Č. Milošo poetine kūryba? A. Fiutas. Č. Milošui visa ši antropologinė refleksija labai svarbi, jis labai domėjosi antropologija, religijotyra, visu kultūros paveldu, taip pat ir ikonikoju. Č. Milošo dėmesį patraukė nyderlandų tapytojo Jeronimo Boscho (Hieronymus Bosch, apie 1450–1516) alegoriniai paveikslai ir ypač dalininko bene garsiausias, Madride, Prado muziejuje esantis triptikas „Žemiškųjų malonumų sodai“.

Č. Milošas parašo eilėraščių ciklą, skirtą šiam triptikui, nutapytam apie 1504-uosius metus. Poetas tarsi įžengia į J. Boscho kuriamų malonumų sodus, susitapatina su Adomu, kuris meilaujasi su leva, lankosi rojuje ir pragare. Su tais vaizdiniais poetas mėgina susilieti, bet ne kaip tikintis, o veikiau kaip kultūros žmogus. Toje poezijoje yra vietos dangiui, rojui ir pragariui, bet visai kitokiam, negu randame Biblijoje. Šiuo požiūriu Biblijos vaizdiniai gali atrodyti skurdoki, nes Č. Milošui reikėjo įsivaizduoti ne tik J. Boscho, bet ir kitų žymiausių tapytojų paveikslus, taip pat ir Alighierio Dantės „Dieviškąją komediją“, kurioje pasakojama Dantės kelionė per pragarą į rojų pas mylimąją Beatricę. Taip Č. Milošas papildė tuštoką ir gerokai abstrakčią erdvę įspūdziais iš savo paties gyvenimo patirties. Panašiai Dantė savo kurtajame pragare įkurdino realiam gyvenime sutikusiuos savo politinius priešininkus.

Taigi Č. Milošui ta anapusių, kaip sakiau, turi du matmenis: asmeninį, privatų ir meninį, į kurį pasinerdamas kūrėjas mėgina atsakyti į klausimą, kas ten, anapus, galėtų būti? Ir atsako, kad sunku įsivaizduoti, kadangi tų vaizdinių gali būti daugybė, ir jie turtina poetinę jo vaizduotę. Poetui tai yra tikra kultūros eksploracija, paprasčiau tariant, tyrinėjimas, orientavimasis ir kelionė į kultūros vaizdinių aplinką.

ML. Ar galėtume pasakyti, kad Č. Milošas savo kūryboje jaučiasi tarsi demingurgas, jis pats sau užduoda taisykles ir jų laikosi. Arba laužo. Jis savo kūrinyje gali žaisti pagal katalikiškas, protestantiškas, gal judėjų ar dar kurios nors religijos taisykles, bet nė su viena iš tų religijų nesutapatina. Nė vienas iš tų religijų apologetų netampa, bet jų teikiamais vaizdiniais sugeba pasimėgauti. Koks poeto santykis su savo paties susikurtomis poetinio vaizdinio taisyklėmis?

A. Fiutas. Man atrodo, kad judėjų vaizdiniai Č. Milošo kūryboje atspindi silpnai, nes toje religijoje sielos laukia ateisančio Mesijaus ir ten absoliuti tuštuma, nebūtis, nebuvimas, kur jokių net ir vaizdinių nėra. ML. Taip Senajame Testamente? A. Fiutas. Taip, tieslausia savo lemties absoliučioje tuštumoje, ne-

Profesorius Aleksandras Fiutas iš Krokuvos taria prakalbos žodį Seteniuose minint Česlovo Milošo 100-ąsias gimimo metines

Šventybrascio bažnyčia su varpine, kur buvo krikštytas Česlavas Milošas

sau aukščiausius reikalavimus, savo kaip kūrėjo užduotį suvokė kaip universalumo paiešką. Siekė visa, kas partikuliaru, išskirtina ir unikalų, iš-kelti į universalumo aukštumas. Panašiai kūrėjo užduotį matė romanistas ir dramaturgas Vitoldas Gombrovičius (Vitold Gombrowicz, 1904–1969). Jei atsigręšime į literatūros tradiciją, tai įsitikinsime, kad taip pat mąstė Dantė, Servantesas.

ML. O Adomas Mickevičius? Argi atskirybėje niešiojo visuotinumą pasireiškimo? A. Fiutas. Žinoma, taip. O Č. Milošas tvirtino, kad neįmanoma nieko pasakyti iš esmės, iš pagrindų, jeigu niešiošis pasekmės, nesigilinsi į tai, kas išauga iš pavienio fakto ar reiškinio. Tai štai iš to gelmingumo, iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldo, lotyniškos, lietuviškos, lenkiškos tradicijos, taip pat ir pagonybės liekanų, Milošo vaikystės laikais dar tokių gyvų jo krašte, tai yra iš visos tos gyvenimo trštumos jis sugebejo išgliaudyti universalumo elementus. Geriausias viso to įrodymas yra jo eilėraščių, kuriame Č. Milošas kalba apie atvykėlį į Paryžų. Jis atvyksta iš „pasaulio sostinė“, bet nustemba, kad neranda to, ko tikisi – to gero seno Paryžiaus seniai nebėra. Č. Milošo lūpose „pasaulio sostinė“ skamba ironiškai.

ML. Buvo metas, kai Paryžius buvo suvokiamas kaip aukštiosios kultūros sinonimas, bet visa tai, matyt, nugrimzdė į praetį. O gal pakilo į tokias elitines aukštumas, kurios paprastiesiems mirtiniesiems neprieinamos, tapo hermetiška kultūra. Dabar tai ne Lvova, ne Monmartro, bet Eifelio bokšto, Moulin Rouge (Mulen Ružo), kai kam net Disneilendo pramogų parko miestas. Č. Milošui buvo keista, kad Paryžius išvis dar yra. Teko skaičiuoti, kad Paryžius buvo poeto lūpose ta mitų žemė, iš kurios jis išaugo. Kai nežinai, tai ir neįjudina, net ir nepasigendi. Įdomiausia, kad apie tas Milošą supusias lietuviškojo kaimo realijas bene jautriausiai iš visų konferencijos pranešėjų prabilo švedas Andersenas. Atrodytų, šaltakraujiškam protestantiškam šalis atstovui visa tai turėtų būti gerokai svetima, bet būtent jis pajuto, kaip reikia giliai suvokti Č. Milošo kūrybos kai kuriuos aspektus – per ryšį su Lietuva, ir ne kaip atsilikusiu Europos užkampiu, bet labai savitu ir tuo pasauliu įdomiu ir reikšmingu kraštu.

A. Fiutas. Žmogus gyvena atmintimi, todėl ieško „pasaulio sostinės“. Tai pati atmintis Č. Milošą verčia prisiminti, kaip jis vaikystėje užmūšė žaltį, ir šis

usikalimas jam nedavė ramybės visą gyvenimą. Senojoje Lietuvoje žaltys laikytas šventu, nemirtinga antgamtinė būtybė. Tikėta, kad žalčiai yra namų sergėtojai, globėjai, apsaugantys nuo žaibo, gaisro ir kitų nelaimių. Žalčio nevalia išvartyti iš namų, nes prišauksi nelaimę, juo labiau draudžiama užmušti. Pažeidus šį įstatymą, mirs kas nors iš šeimos narių, gerčiausiai vaikas. Milošas katalikas, tad prietariais neturėtų tikėti, krikščionybėje žaltys ir gyvatė yra blogio simboliai, bet jam buvo žinomas nuo seno gyvąs žalčio kultas, dar gyvas Lietuvos kaime ir tuo metu, kai jam čia buvo lemta gyventi. Jis matė, kaip kaimuose žalčiai buvo laikomi pirtyse ant šieno ar tiesiog namuose, žmonės įpildavo į lėkštelę žalčiams skirto pieno, gerbė šiuos savo įnamius. Nužudęs žaltį jis pažeidė seną tabu, padarė prasizengimą, tolygų nusikaltimui ir visą gyvenimą jautėsi vaikščąs su kaltės jausmu.

ML. Modernių laikų žmogui Č. Milošui labai svarbi ta archaiskoji pasaulėvokla, jam atrodė svarbiau nesuardyti įprastos gyvenimo tvarkos, bet tą jis suvokė tik ją suardęs ir gerokai vėliau, jau apmąstydamas savo veiksmus.

A. Fiutas. Jam tai esminga patirtis. Tuo momentu Č. Milošas pažeidė žmonių priimtą taisyklę, suardė, atsižadėjo to, kas galėtų būti įvardyta kaip pirminis būties elementas. Jis katalikas, ši tradicija jam esminga ir būtina, tačiau iš vaikystės įspūdzijų, iš gyvenimo atėjusi patirtis, o ne iš knygų, taip pat yra sudėtinė jo gyvenimo dalis.

ASMENYBĖ

JONAS KUBILIUS – gyvoji Vilniaus universiteto atmintis

■ Atkelta iš 1 p.

įgyvendinti siekį, kad universitetas būtų ne tik studijų, bet ir autoritetinga mokslo institucija. Išlikę lietuviškas, ko visą laiką kryptingai buvo siekiama ir pasiekta: Vilniaus universitetas buvo vienintelė aukštoji mokykla buvusioje Sovietų Sąjungoje, kur paskaitos skaitytos, užsiėmimai vyko lietuvių kalba. Žinoma, buvo ir grupių, kuriose paskaitos buvo skaitomos rusų kalba, bet lietuviams studentams buvo visos sąlygos studijuoti gimtąja kalba.

Prie J. Kubiliaus prasidėjo senųjų universiteto rūmų kompleksinio restauravimo ir remonto darbai, daug pastangų kainavo Universiteto mokslo muziejaus reikmėms atgauti pokario metais nuniokotą ir sandėliu paverstą akademinę Šv. Jonų bažnyčią. Restauruotuose universiteto senųjų rūmų pastatuose, labai nugyventuose ir ligi tol ne visada vertintuose, atsirado geriausių Lietuvos skulptorių, tapytojų ir grafikų kūrinių, vidaus erdvėse buvo sukurta nuostabių sieninės tapybos pavyzdžių. Visa tai atsirado J. Kubiliaus laikais. Iš dviejų kraštutinių galimybių – palaikyti, leisti ar atsakyti? – rektorius visada palaikydavo silūpančių, kuriančių ir universitetą menais turinančių žmonių iniciatyvą, jeigu tik buvo įmanoma. Už tai jam dėkingumą jaučia daugybė žmonių.

Buvo labai stengiamasi susigrąžinti istorinę atmintį, atsikovoti teisę į garbingą universiteto istoriją, o tai buvo ne taip jau paprasta, kaip galėtų atrodyti. Dalyje to meto spaudinių apie Vilniaus universitetą (akademijos) ištakas XVI a. buvo bandoma sumenkinti šios aukštosios mokyklos reikšmę ir moksliskumą, iškreiptai buvo pabrėžiamas universiteto įkūrėjų – jėzuitų ordino – neigiamas vaidmuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijoje. Net iš to meto knygų ir enciklopedinių leidinių buvo galima susidaryti iškreiptą įspūdį apie menką Vilniaus jėzuitų akademijos lygį, atotrūkį nuo realių šalies problemų. Ko stebėtis, kai ir kitose sąjunginėse respublikose tokių pat ar panašių menkinimo tendencijų pasitaikydavo. Todėl artėjant 1979 m., dar reikėjo įrodyti, kad tai Vilniaus universiteto 400-osios metinės ir tai esąs seniausias Sovietų Sąjungos universitetas. Juk bandyta įteigti, kad Vilniaus universiteto istoriją reikia skaičiuoti nuo 1803 metų, kai Rusijos caras Aleksandras I suteikė jam Imperatoriškojo universiteto vardą. Šašmoningai siekta nubraukti visą ligi tol buvusią 224 metų universiteto veiklos istoriją Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Rektorius J. Kubilius pastangas atstatant istorinę atmintį vertintinos kaip mokslinio principingumo, akademinio orumo ir asmeninės drąsos pavyzdys. Žinant, kiek teko įveikti kliūčių įvairiose to meto

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Profesorius Jono Kubiliaus pagerbimo iškilmės Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus, Vilniaus universiteto rektorius prof. Benediktas Juodka ir renginio svečiai

Botanikos sodas. Kaip savo jubiliejinę ir moksliskumą, iškreiptai buvo pabrėžiamas universiteto įkūrėjų – jėzuitų ordino – neigiamas vaidmuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijoje. Net iš to meto knygų ir enciklopedinių leidinių buvo galima susidaryti iškreiptą įspūdį apie menką Vilniaus jėzuitų akademijos lygį, atotrūkį nuo realių šalies problemų. Ko stebėtis, kai ir kitose sąjunginėse respublikose tokių pat ar panašių menkinimo tendencijų pasitaikydavo. Todėl artėjant 1979 m., dar reikėjo įrodyti, kad tai Vilniaus universiteto 400-osios metinės ir tai esąs seniausias Sovietų Sąjungos universitetas. Juk bandyta įteigti, kad Vilniaus universiteto istoriją reikia skaičiuoti nuo 1803 metų, kai Rusijos caras Aleksandras I suteikė jam Imperatoriškojo universiteto vardą. Šašmoningai siekta nubraukti visą ligi tol buvusią 224 metų universiteto veiklos istoriją Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Rektorius J. Kubilius pastangas atstatant istorinę atmintį vertintinos kaip mokslinio principingumo, akademinio orumo ir asmeninės drąsos pavyzdys. Žinant, kiek teko įveikti kliūčių įvairiose to meto

.... nes biblioteka yra universiteto širdis

Vilniaus universiteto bibliotekos generalinė direktorė Irena Krivienė savo kalbą pradėjo citata iš bibliotekos

Dalis eksponatų iš jubiliejinės prof. Jonui Kubiliui skirtos parodos Vilniaus universiteto bibliotekos P. Smuglevičiaus salėje

archive saugomo dokumento: „Profesorius Jonas Kubilius priklauso prie rektorių, kurie suprato ir yra įsitikinę, kad aukštosios mokyklos biblioteka yra universiteto širdis. Gal tokiai pažiūrai turėjo įtakos rektorius būdas ir išsilavinimas, jo gyvas susidomėjimas įvairiomis mokslo sritimis, o ne vien matematika, jo jautrumas meno reikiams, plati visuomeninė veikla, platus apsišakytumas“. Teksto autorius

nėra žinomas. Spėjama, kad parašyta po Nepriklausomybės paskelbimo, bet apibūdinta tiksliai.

Vyresni bibliotekos darbuotojai gali paliudyti: rektorius prof. Jonas Kubilius ir universiteto biblioteka yra neatsiejami, kaip priežasties ir pasekmės ryšys. Pokario metais universiteto biblioteka egzistavo varganai, ne taip, kaip dera seniausiaam Rytų Europoje mokslo ir kultūros židiniui. Daug pasakantis faktas: žiemos metų į knygų saugyklas bibliotekos darbuotojai eidavo su žeminiiais drabužiais – taip buvo įprasta ir aukštesnė valdžia, matyt, ne itin jaudino. Juk svarbiausia gamyba, ekonominiai rodikliai, o visa kita

palausk, laikas kultūrai ateis vėliau. Reikėjo naujojo rektorius užsispyrimo ir atkaklių pastangų, siekiant pakeisti įsisėnėjusi požiūrį. Rektorius J. Kubilius laikėsi senos tiesos, kuri išties šimtmečius kultūringuose kraštuose nekėlė abejonės: universitetas prasidega nuo bibliotekos. Ši *credo* būtų galima įrašyti į bet kurio universiteto garbės kodeksą, jeigu tokie kodeksai išvis būtų. Rektorius J. Kubilius, išau-

prieš 1979 m. minėtas Vilniaus universiteto 400-ąsias įkūrimo metines. Nepamirštos J. Kubiliaus pastangos susigrąžinti išblaškytas po įvairias Sovietų Sąjungos bibliotekas 1832 m. uždaryto Vilniaus universiteto vertingiausias knygas, lobynus, mokymo priemones ir kitas vertybes.

Bibliotekos direktorė Irena Krivienė susirinkusiems į J. Kubiliaus pagerbtuves užsiminė apie Saulėtekio

alėjoje Antakalnyje mokslo ir verslo klasteryje „Saulėtekio slėnis“ sparčiai statoma Nacionalinį atviros prieigos mokslinės komunikacijos ir informacijos centrą, o prie jo radimosi ištakų stovėjo ir rektorius J. Kubilius. Šią vasarą I. Krivienė lankėsi profesorius J. Kubiliaus namuose Antakalnyje, sveikino su jubiliejumi, aptarė būsimąją jubiliejinę parodą universiteto bibliotekoje. Buvo maloniai nustebusi, kai sužinojo, kad profesorius jau spėjo apsilankyti Saulėtekio studentų miestelyje, kur aukštyn stiebiasi ta naujoji universiteto biblioteka – artimieji nuvežė pažiūrėti. Rektoriumi – o Joną Kubilių tik taip ir tevadinama – įdomu, rūpi, kas vyksta universitete, ir skauda, jeigu kas vyksta ne visai taip, kaip derėtų.

Kur jauku Mnemozinei ir mūzoms

Apie visus gerus rektorius darbus geriausiai galėtų papasakoti Universiteto senbuviai, jeigu tik jiems gyvuoti ir šiandien būtų palanki terpė. Permaininė švietimo ir mokslo sistemos reforma gal kai kam ir naudinga, bet ne universitetų senbuviams. Taupant lėšas, veteranus kartais skubama kuo greičiau išlydėti į užtarnautą poilsį (pats J. Kubilius – maloni išimtis), o taupydami ir persitaupydami prarandame atmintį. Senovės Graikijoje atminties mūza buvo Dzeuso žmona titanidė Mnemozinė – devynių kitų mūzų motina. Jų visų pastangomis kuriamas mokslas ir kultūra. Graikams pakako nuovokos suvokti, kad atmintis, mokslas ir kultūra sudaro neatsiejamą triadą. Beje, visomis devyniomis mūzomis ir jų motina Mnemozine galima grožėtis Vilniaus universiteto

Filologijos fakultete, kurio vestibulij nuo 1969 metų puošia dailininko Rimtauto Gibavičiaus sgrafitai. Sukurti, kai universitetui vadovavo Jonas Kubilius, kuris palaikė ne tik griežtųjų mokslų atstovus, bet svokė, kad be meno, muzikos ir literatūros universitete prėska bus bet kuris mokslas.

Grįžkime prie akademinės kultūros vienos iš atramų – atminties. Rektorius J. Kubiliaus laikais Matematikos ir mechanikos (dabar Matematikos ir informatikos) ir Fizikos fakultetų koridoriais matydavome smulkiais žingsneliais minantį senutėlį (mums, darbuotoja Nijolė Šulgienė. Taip pat buvo galima patekti į bibliotekos saugyklą, kur norintys galėjo išvysti J. Kubiliaus knygų kolekcijos dalį.

(nuotraukų autorė fotografė Virginija Valuckienė). Parodoje pateikiama jubilato veika Lietuvos mokslų akademi- joje. MA prezidentas V. Razumas visus renginio dalyvius kvietė apsilankyti parodoje jiems patogiu laiku.

VU bibliotekos direktorė informacinei ir kultūros paveldo veiklai doc. dr. Marija Prokopčik pakvietė susipažinti su J. Kubiliui skirtomis parodomis. Pats jubilatas ir kiti vyresnio amžiaus asmenys, kuriems buvo sunku kopti laiptais į Baltąją salę, galėjo su paroda susipažinti virtualiu būdu ekrane. Nuotraukas komentavo bibliotekos studentams, tada taip atrode) profesorių Zigmą Žemaitį. Gal ne visi bent jau pirmakursiai žinodavo apie šio profesoriaus nuopelnus universitetui ir Lietuvai, bet iškart pritildavo koridoriuje skardintys balsai, studentai pasitemdavo: čia praėina pati mūsų mokslo, universiteto istorija, gyvoji Alma mater atmintis, ryšys su tarpukario Lietuvos mokslu ir kultūra.

Toje pačioje bažnyčioje, kurią prikėlė

Rugsėjo 16 d. prof. Jono Kubiliaus 90-metis iškilmingai buvo minimas Šv. Jonų bažnyčioje. Iškilmingą Vilniaus universiteto Senato posėdį pradėjęs Senato pirmininkas prof. Domas Kaunas pirmiausia išvardijo jubilato nuopelnus ir tarptautinius įvertinimus: ilgąmetis Vilniaus universiteto rektorius, Greifsvaldo, Prahos, Latvijos, Zalcburgo universitetų garbės daktaras, Lietuvos matematikų draugijos prezidentas, tikimybių ir skaičių teorijos mokslinės mokyklos Lietuvoje kūrėjas ir vadovas, Santarvės premijos laureatas, Lietuvos mokslų akademijos narys... Šią eilutę būtų galima tęsti ir tęsti. Žodį suteikė prof. Viktorijai Daujotytei-Pakerienei, sausi faktai įgauna reikšmingus pastebėjimus ir apibendrinimus.

Pranešėja ilgėliau dėmesį sutelkė ties J. Kubiliaus šeima, išauginusi atgalios pirmiausia prisimena bibliotekoje vykusias iškilmes ir renginius. Ansambliciai – universiteto šventes, kurios neapsieidavo be trankaus šokio ir skambios lietuviškos dainos. M. K. Čiurlionio gatvėje Akty salės pirmoje eilėje sėdint rektoriumi J. Kubiliui. Be rektoriaus jokios iškilmės ir šventės buvo tiesiog neįsivaizduojamos. Mes visi, kurie Vilniaus universitete studijavo 1958–1991 m., save galime vadinti rektorius Jono Kubiliaus studentais ir tuo didžiuliais.

Jubiliejinės parodos

Daug parodų, skirtų J. Kubiliui, buvo rengiami Vilniaus universitete, o pastaroji yra kiek kitokia: ji skirta asmenybei, žmogui, jo įvairiapusiškumui, kūrybiškumui išryškinti ir atskleisti.

Paroda sudaryta tarsi iš dviejų dalių. P. Smuglevičiaus salėje nuo vasaros tęsiasi pasaulio miestų senose knygose paroda. Tai štai senų knygų ir senųjų miestų vaizdų apsuptyje eksponuojami rektorius Jono Kubiliaus įvertinimai ir apdovanojimai, kurie vos telpa į du didelius stendus.

Baltojoje salėje pristatomos profesoriaus asmeninio gyvenimo, mokslinės ir visuomeninės veiklos nuotraukos. Tai maža dalis to, ką bibliotekos darbuotojai įstengė sutalpinti didokioje ekspozicijos erdvėje. Universiteto bibliotekos saugykloje saugoma J. Kubiliaus padovanotų knygų kolekcija. Kone prieš tris dešimtis metų rektorius apsiprenė šią savo kolekciją perduoti universiteto bibliotekai. Joje saugomi taip pat rektorius universitetui perduoti svarbūs dokumentų rinkiniai.

Jubilatą pasveikinęs Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Valdemaras Razumas priminė, kad Akademijos rūmuose Gedimino pr. 3 taip pat veikia akad. Jonui Kubiliui skirta stacionari paroda „Jonas Kubilius – žvilgsnis per fotoobjektivą“

boranto pareigų. Tokie nereikalingi, nesvarbu, kad talentingi.

Brolis Juozas pokario metais buvo Lietuvos partizanų ryšininku ir rėmėju, 1948 m. pavasarį suimamas, nuteisiamas 25-eriems metams. Juozas rodė nemenkus gabumus poezijoje, V. Daujotytė-Pakerienė turėjo progos susipažinti su jo eilėraščiais, perrašytaiš Jono Kubiliaus ranka – geri eilėraščiai. 1953 m. Juozas Kubilius grįš į Lietuvą, įsikurs gimtinėje ir remiamas brolio Jono sieks mokslo neakivaizdiniu būdu. Prabėgus daugeliui metų, kai Jonas Kubilius jau bus plačiai tarptautiniu mastu pagarsėjęs matematikas, Vilniaus universiteto rektorius, jis pripažins, kad matematika yra aukščiausia poezijos forma. Kas žino, gal tai savotiškas brolio Juozo pomėgio papildymas?

Nuolatinėje įtampoje pokario metais gyveno ir Jonas Kubilius. Atrodo, kad jam tuo metu ištvėrmės ir jėgų teikė tos pamatinės iš šeimos įgytos vertybės, kurios iš kitų žmonių išskiria stiprias asmenybes. To meto Vilniaus visiškai nepriminė ramybės uostu, veikia buvo panašus į vėjų pagairę. Šiems vėjams reikėjo atsispirti, nepalužti. Kaip pats profesorius ne kartą yra sakęs, kuriam laikui jį gelbėdavo vietos patikimas, tuo metu labai veiksminga priemonė bent kuriam laikui sumėtyti pėdas. Iš gimtojo Eržvilko valščiaus išvažiavo į Vilnių, kur tęsė dar prieš karą pradėtąsias matematikos studijas universitete. Kartu dirbo laborantu, paskui prof. Zigmo Žemaičio pakviestas vadovavo parengiamiesiems kursams norintiems stoti į universitetą.

Tikras gelbėjimosi ratas jaunam matematikui 1948 m. buvo Leningrado valstybinio universiteto aspirantūra. Pirmiausia praverė pats gyvenamosios vietos pakeitimas, ir antra – jam teko puikus vadovas, talentingas matematikos prof. Jurijus Linikas, kuriam J. Kubilius dėkingas už daug ką, o svarbiausia – už tai, kad šis mokslininko didelis talentas ir tikram rusų inteligentui būdingos savybės sudarė neišskiria-

mą derinį. J. Liniko vadovaujamas J. Kubilius sėkmingai išsprendė kelias matematinės problemas, puikiai užsi-rekomendavo kaip labai gabus, talentingas jaunas matematikas, sėkmingai parašė disertaciją, kurioje išnagrinojo skaičių teorijoje garsią Malerio hipotezę, pateikė jos dalinį sprendimą. 1951 m. sėkmingai apsigina savo pirmąją disertaciją ir į Vilnių grįžta jau kaip matematikos mokslų kandidatas.

Prie sudužusios gel-dos neliko

Praėjusio amžiaus šeštojo dešimtmečio pradžioje jaunam lietuvių matematikui pavyko užčiuopti ryšį tarp skaičių teorijos ir tikimybių teorijos. Jo kandidatinės disertacijos vadovas J. Linikas skatino neatidėlioti ir imtis daktaro disertacijos (dabar atitiktų habilituoto daktaro disertaciją). Kartu draugiškai perspėjo: per daug nesišvaistyti idėjomis, nes apskuoruoliai, kurių pakanka ir tarp matematikų, gali kai kurias užsiuptyti ir sėkmingai pasinaudoti – lietuvis liktų prie suskilusios gėdos. Kad to neatsitiktų, J. Kubilius bandė stoti į TSRS Mokslų akademijos Matematikos instituto doktorantūrą Maskvoje. Buvo priimtas, o kitą dieną priėmimas atšauktas, mat Maskvą pasiekė Lietuvos kompartijos priemonė bent kuriam laikui sumėtyti pėdas. Iš gimtojo Eržvilko valščiaus išvažiavo į Vilnių, kur tęsė dar prieš karą pradėtąsias matematikos studijas universitete. Kartu dirbo laborantu, paskui prof. Zigmo Žemaičio pakviestas vadovavo parengiamiesiems kursams norintiems stoti į universitetą.

Kas liko daryti nepatikimajam? Dirbti, nagais kabintis į gyvenimą. Per metus laiko Jonas Kubilius be jokių doktorantūrų parašė daktaro disertaciją ir įgrodė į giliausias stalčiaus galą. Laukė geresnių laikų – ir sulaukė. 1956 m. XX TSKP suvažiavime buvo demas-kuotas J. Stalino asmenybės kultas, prasidėjo N. Chruščiovo „atšilimas“. LKP CK taip pat atlyžo, leido J. Kubiliui stoti į doktorantūrą ir maloningai apie tai pranešė per Lietuvos mokslų akademijos prezidentą Juozą Matulį. Bet jam to visai nereikia – disertacija

ASMENYBĖ

parašyta ir be derinimo su instanci-jomis, tik teko netrukdo gintis. Tuos žodžius J. Matulis perdavė adresatui – padarė įspūdį.

Klystumė manydami, kad nuo šiol visos kliūtys buvo pašalintos. Prof. J. Linikas kaip į vandenį žiūrėjo – konkurentai išdygo Maskvoje. Vis dėlto 1958 m. J. Kubiliui mokslo daktaro disertaciją ginti buvo leista, gynimas buvo sėkmingas, pasisakiusių prieš nebuvo. Grįžusį traukiniu iš Maskvos J. Kubilių Vilniaus geležinkelio stotyje pasitiko didelis būrys Lietuvos matematikų, lydejo per miestą namo. Tarsi manifestacija prieš obskurantizmą, mokslininko asmenybės pergalė prieš prisitaikėlius ir kinkadreblius. Dabar iš laiko nuotolio taip vertiname. Tikriausiai taip J. Kubiliaus sutiktuves suvokė ir jų dalyviai.

Partiniai vadovai, matyt, taip pat suvokė, kad turi reikalą su puikiu mokslininku ir neeiline asmenybe. J. Kubilius buvo iškvietas į LKP CK, kur mokslą kuravęs sekretorius V. Niunka be didesnių užuolankų pareiškė, kad jis skiriamas Vilniaus universiteto rektoriumi. J. Kubilius turėjo kitų sumanymų, savo ateitį siejo su tikimybės skaičių teorijos tolesniu plėtojimu, tai yra naujas matematikos mokslo kryptimi, kurias pradininku pats ir buvo. Žodžių, jokio džiaugsmo neišreiškė, administratoriumi būti nenorįs net jei tai ir Vilniaus universitetas. Vis dėlto buvo įtikintas rektorius pareigas eiti – reikia Lietuvos mokslo labui. 1958 m. liepos 15-oji – naujas etapas J. Kubiliaus biografijoje ir Vilniaus universiteto istorijoje. Nuo šiol jis rektorius ir šiose pareigose dirbs 33 metus, sumušdamas visus vadovavimo šiai Alma mater ilgamatžiškumo rekordus per visą jos daugiau kaip 400 metų gyvenimą.

Bus daugiau
Gediminas Zemlickas

Garbusis jubilatas prof. Jonas Kubilius su šeimos nariais ir giminačiais

Gedimino Zemlicko nuotrauka

JUBILIEJUS

LIETUVIŠKO ŽODŽIO TARNYBOJE

Minint mokytojo, žurnalisto ir poeto Juozo Elekšio 80-ąsias gimimo metines

Prof. Ona Voverienė

Ši data buvo gražiai ir nuo-taikingai paminėtos Vilniaus Mokytojų namuose ir Marijos ir Jurgio Šlapelių muziejuje, Tėvynės pažinimo draugijos renginyje.

Juozas Elekšis gimė 1931 m. liepos 29 d. Lelaičių kaime Mažeikių rajone. 1952–1954 m. studijavo Šiaulių mokytojų institute. Buvo paimtas į sovietinę kariuomenę (1954–1957 m.). Grįžęs 1958 metais įsistojo į Vilniaus pedagoginį institutą. Jį baigė 1961 metais. Mokytojavo Akmenės ir Mažeikių mokyklose. Vėliau dirbo įvairiose ūkinėse ir valdymo organizacijose. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę tapo vienu iš mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ kūrėju, jo atsakinguoju sekretoriumi. Tada su Juozo Elekšiu ir susipažino. Bendradarbiaujant užsimėgė graži ir nuosirdi kūrybinė draugystė, kuri, aciū Dievui, tęsiasi iki šiol.

Kaip jau rašiau savo anketesniuose straipsniuose, Gražina Krikščiukaitienė, to laikraščio vyr. redaktorė, ir Juozas Elekšis redakcijoje buvo sukūrę tokią kūrybingą atmosferą, kad ir nelabai valdantis plunksną mokslininkas būtų išmokęs gerai rašyti. Pasitinkantys kiekvieną autorių malonia šypsena, kartais su kavos ar arbatos puodeliu visada palydintys geru žodžiu, jie suburė stiprų autorių kolektyvą ir padėjo tvirtus pamatus šio mokslininkų laikraščio gyvimiui. Laikraštis tapo vienu įdomiausių Lietuvoje. Mes, mokslininkai, ypač mokslostyrininkai, juo didžiausios tarpautinės konferencijos, džiaugėmės, kad tokį laikraštį turime, nes ne visos atsikūrusios pokomunistinės valstybės mokslininkų laikraštį turėjo. Perskaitydavome „Mokslo Lietuvą“ nuo pirmos iki paskutinės eilutės. Tai buvo mūsų Nepriklausomos Lietuvos mokslo jaunystė – veržli ir kūrybinga, ieškanti savo kelio ir nerami, sparnuota viltimi, kad mokslas Nepriklausomoje Lietuvoje klestės, nes tik laisvasis kūrėjas, be politinių varžtų ir reguliavimų, gali pakilti į savo srities aukščiausias viršukalnes. Jaunystė su maksimalistineis viltimis, deja, pračina. Lieka tai, kas belieka viltimis ir svajonėms praėjus per realybės koftuvą. Dabar Lietuvos moksle turime tai, ką turime. Ir „Mokslo Lietuvos“ tiražą – 500 egzempliorių. Negi tik tiek mokslininkų beliko visoje Lietuvoje? Ir už Lietuvos ribų?

Kiek prisimenu, nebuvo tokio „Mokslo Lietuvos“ numerio, kuriame nebūtų atspausdintas Juozo Elekšio straipsnis įvairiaisiais mokslo istorijos, mokslo valdymo, jo pertvarkymo ir tobulinimo klausimais, skatinantis juos nedelsiant spręsti. Kaip tik čia, „Mokslo Lietuvoje“ ir prasidėjo jo kelias ir į literatūrą. Pirmosios Juozo Elekšio knygos – „Nors minutė tylos“ (1992) ir „Širdyje pasiklysti gali“ (1993) – buvo pasirašyti net keliems jo eilėraščiams sukūrė muziką. Poezijos pasaulyje ne taip dažnai tai atsitinka. Ko gero, kad tai ir buvo didžiausia paskata Juozui visas jėgas skirti kūrybai, supratęs, kad jei žmonėms reikalinga. Vienas po

Garbingą jubiliejų minintis Juozas Elekšis

eilėraštyje „Likimai“, jį apibūdino ke-liais žodžiais, kuriuos įsiminiau visam gyvenimui:

*Aš bisiu akmuo, kuris žodžio nesako,
Bet tinka statybai tukų, monumentų,
Nes kurgi nueitų išminčiai be tako?
Ir kaip be akmens jie gyventų?
Takeliai tėvų čia susipynė.*

V., 1998

Kinų filosofas Konfucijus dar prieš du tūkstančius metų skelbė, kad žmogus gyvenimas Aukštybės yra taip apspręstas, kad permainos yra būtinos, kad ir kokios jos bebūtų skausmingos. Kai Konfucijus, autoritetingiausias to meto Kinijos išminčius, neteko tarny-bnos imperatoriaus dvare, jo mokiniai labai sieliojosi ir niekaip negalėjo su-prasti, kodėl imperatorius taip pasiel-gė. Išminčius ramiai paaiškino: „Kodėl jūs taip sielojatės, kad jūsų mokytojas neteko tarnybos? Padangė ilgai neturėjo teisingo kelio. Dabar Dangus nori jį parodyti, jūsų moky-tojų paversdamas varpu“ (Konfucijus. Apmąstymai ir pašnekėsiai – V., 1994. – p. 7). Graži analogija, paguodžianti daugelį mūsų permainingame gyveni-me. Vėliau Juozas Elekšis kurį laiką dar redagavo medicinos informacinį biule-tenį ir pasišventė kūrybiniam darbiui.

Jau pačiuose pirmuose Juozo Elek-šio eilėraščiuose – „Priesaika Tėvy-nei“, „Lietuva“, „Loreta“ – atradau, kad širdžiai labiausiai reikėjo – nuosirdų, ramų, lyrišką žmogų, kalbantį apie pačius svarbiausius dalykus – meilę savo Tėvynei, liūdesį dėl žuvusiųjų už Tėvynės laisvę bei kiekvieno Tautos vaiko pareigą ginti sau Tėvyne, nors ir reikėtų gynybę atiduoti; Lietuvos gamtos grožį, įkvepiantį kūrybai ir pozityviam veiksmui. Savo šviesia nuotaika, lyrizmu, malonių skambėji-mu ir dainingumu Juozo Elekšio eilės atraukė daugelio dėmesį. Kompozitoriai net keliems jo eilėraščiams sukūrė muziką. Poezijos pasaulyje ne taip dažnai tai atsitinka. Ko gero, kad tai ir buvo didžiausia paskata Juozui visas jėgas skirti kūrybai, supratęs, kad jei žmonėms reikalinga. Vienas po

kitos, kasmet, o kartais net dvi per metus, kaip iš krai-čio skrynios, pabiro Juozo Elekšio eilėraščių, prozos ir dainų knygos – be jau minėtų „Nors minutė ty-los“ ir „Širdyje pasiklysti gali“; „Aš mačiau“ (1995); „Takeliai tėvų čia susipy-nė“ (1998); „2000-ųjų mi-ražai“ (2000); „Protėvių takas“ (2000); „Kur vėdi, pagunda“ (2001); giesmių knyga „Bažnytikaimio voty-va“ (1998, giedota Romoje, Pant Boone 1998 m.); „Lietu-vių globėjo Šv. Kazimiero votyva“ (2004) ir „Zemai-tiška votyva“ (2006) – pa-rašytos kartu su kompozito-riumi Ipolitu Petrošiumi ir giedotos Telšių katedroje; dainų rinktinės – „Toli, toli“ (2001); „Mūsų vasara. Mei-lės dainos“ (2003); „Iliuzijų valtelė“ (2005); „Dainų sie-tuva“ (2006); „Deimantinis tostas“ (2006); „Kas, mēr-gaite, tau dainuos“ (2009); „Rokunda“ (2010) ir dabar – naujaisioji aštuoniolik-toji jo eilėraščių knyga vai-liams „Kur vaikystės upė teka“ (2011).

Juozo Elekšio indėlis į mūsų Tautos kultūros aruođ – išties įspūdingas: 18 knygų ir 297 melodijos, juo bendražygis kompozitorius sukurtos Juozo Elekšio eilėms, tapusioms populiariais dai-niomis, kurias dainuoja net Lietuvos ansambliai.

Melodijas Juozo Elekšio eilėms parašė kompozitoriai Raimondas Dievinas, Vitalis Petronis, Andrius Petrošius, Jurgis Gaizauskas, Vytautas Kurnickas, Ipolitas Petrošius, Pranas Škimelis, Antanas Jonušas, Vaidevutis Tautavičius, Vaclovas Jarašas, Izolda Gulbinienė, Sonata Tamašauskaitė, Vilimas Malinauskas, Jonas Šuksys. Ir patis Juozas Elekšis yra sukūręs melo-dijų savo eilėraščiųams.

Apie eilėraščius, tapusius dai-nomis, daug pasakytą gražų žodžių žymių žmonių darbuose. Anglų rašytojas Klorneris iš visų menų labiausiau vertino dainą. Jis rašė: „Širdis, kurioje gyvena daina, visados uždara piktam“, o Liudvikui van Bethoveniui visada atrodė, kad „daina išsklaidžia žmogaus sieloje ugnį“. Vincas Mykolaitis-Puti-nas savo laiku rašė: „Nuostabi lyrinės poezijos, ypač dainos galia. Net ir iš-dainuotas skausmas ne tik palengvina širdį, bet ir skatina žmogų nepasiduoti nevilčiai, grumtis su priešingybėmis, tikėtis ko nors geresnio“. Jis buvo įsi-tikinęs, kad daina – stipriausia Tautą keliantį jėga. Jo žodžiais tariant: „Dai-noj – mes vieningi, / dainoj – mes savi, / dainoj – mes galingi, / dainoj – mes laisvi“. Su daina ir giesme laimėjome ir mūsų didįjį Aušros Nepriklausomybės kovą 1989–1990-aisiais. O Tautoje sklāndo sparnuotas posakis „Daina ir giesmė – Tautos dvasios sparnai. Jais kylama į kalnų viršukalnes“. Manau, kad nėra laimingsnio kūrejo už tą, kuris augina savo Tautai tuos dvasios sparnus. O ir patis Juozas Elekšis yra pasirašęs: „Tavo žodžiams sukurta daina – tikras įkvepimo balzamas“.

Prasminga ir įsimintina, nutėi-kianti apmąstymams ir Juozo Elekšio proza. Bėgalinį dorą žmogaus liū-desį dėl mūsų lietuvų, gyvenančių

nedraugiškų militaristinių valstybių apsuptyje, dėl tautos susiskaldymo, nesusikalbėjimo tarpusavyje, ginčų ir rietenų Juozas Elekšis viename iš savo apsakymų rašė: „Lietuviai, lietu-viai! Ką mes padarėme, lietuviai? Mes patys nužudėme pirmąjį savo karalių Mindaugą. Patys pasmaugėme kilniau-siąjį kunigaikštį Kęstutį. Ne už Lietuvą kovodami žuvo daugelis algirdaičių, išsiblaškė po svetimus kraštus ir nu-tauto. Svetimuose kraštuose nudžiūvo ir Kęstučio palikuonių šaknsy... Nė vienas mūsų didysis kunigaikštis nežuvo mūsų lauke nuo priešo kalavijo – jie mokojo kautis. Nė vienas mūsų didysis kunigaikštis nemirė, įviliotas į priešų pinkles – juos gynė ištikimi valdiniai. Išsžūdė tarpusavyje mūsų didieji kunigaikščiai. Nutautėjo svetimose žemėse. Nebėra...“ (Juozas Elekšis. Širdyje pasi-klstyti gali. – V., 1992, p. 15).

Nieko liūdnėsno, skausmingesnio ir aktualesnio mūsų dabarčiai nesu skaičiusi. Tai tikra ir „elekšiška“. Juk dabar sparčiai nutautėjama pačioje Lietuvoje, jau net ne užsienyje. Kaip Damoklo kardas ir Tautos prakeikimas kabo virš mūsų lietuviių galvų tautiečių neapykanta saviesiems ir meilė sve-timtautiams, buvusiems mūsų žemės okupantams – „uspaskichams“ ir „to-maševskiams“. Kuo priešiškesnis tas svetimtautis mūsų valstybei, kuo labiau jie garsėja apgavystėmis ir mūsų Zemės išdavystėmis, mūsų Tautos niekinimu ir žeminimu, tuo mūsų tautiečių meilė jiems didesnė. Apie tai iškalbingai liū-dija rinkimų rezultatai ir sociologinės apklausos. Ko gero, niekas taip taikliai neapibūdino šimtmečiais buvusios ir dabartinės mūsų tautos psichologinės bei dvasinės pasaulejautos – lietuvini lietutvis yra didžiausias priešas.

Didžioji dalis knygos „Takeliai tėvų čia susipynė“ – prozos kūriniai, vai-tkystės prisiminimai apie pirmuosius sovietinės okupacijos metus, tėvų ir giminaičių prisiminimai apie Pirmąjį pasaulinį karą ir revoliuciją Rusijoje, nepiktas pasišaipymas iš miesto inte-ligentų, panūdusių pirmaisiais koleky-tyvizacijos metais Lietuvoje kaimiečių pamokytį „tvarkos“ žemės ūkyje, prisi-minimai iš autoriaus tarnavimo metų sovietinėje kariuomenėje. Metai, pra-leisti kariuomenėje, nedramatizuojami, o atvirkščiai – per visą pasakojimų drikekiasi mintis, kad net dramatiškiau-sioje aplinkoje doras žmogus daug gali – jis sklėidžia šviesą, sušildo aplinką, ir ji darosi humaniškesnė. Visi autoriaus pasakojimai ramūs, kartais ironiški, su geranoriškais pašmaikštavimais, kalba turtinga, sodri, prasismelkia nuosirdus pasididžiavimas savo tauta, jos gebėji-mu sąžiningai dirbti, ištikimai tarnauti, net gražiau ir geriau už kitus dainuoti.

Beveik apie visas ankstesniasias Juozo Elekšio knygas, eilėraščius, prozą ir dainas esu ne kartą rašiusi laikraš-čiuose „Mokslo Lietuva“, „Lietuvos Aidas“, knygoje „Prie tautotyros vers-mių“ (V., 2009). Todėl nesikartosiu. Tik apibendrinsiu: visoje Juozo Elekšio kūryboje ryškiausiomis saulės spektro spalvomis žėri poeto meilė Tėvynei, tėviškei, gimtinei, jos gamtai, lietuviu pareiga savo tautai.

Eilėraščių knygoje vaikams „Kur vaikystės upė teka“, apie kurią ir buvo daugiausiai kalbėta Juozo Elekšio ju-bilejiniuose renginiuose, autorius pa-kylėtaiis lyriškais žodžiais kalba vaiku-čiams apie nuostabią Lietuvos gamtą,

2011 m. spalio 6 d. Nr. 17(461)

vasarėlė, „dalinančią žiedus ir kvapus“, „karūnuotą kiemo povą“ – vis dar Lie-tuvoje sutinkama gražuolį, puošiantį lietuviskas sodybas, ir „džiaugsmo pokyliui prikeltas pievas ir miškus“, vaikučių pievose lukiančias gėles, šaukiančias pasidžiaugtį jų grožiu, ir debesėlį, miegantį „balto rūko pū-kuose“, kuris geriems vaikams atneša „Laumės juostą dovanų“ ir upelį čiur-lenantį, gurgiantį, lekiantį per šakas; ir mamytę, su kuria taip ramu ir gera, ir mūsų amžiaus stebuklį internetą, kuris gali padovanoti draugą, gyvenantį ir Kanadoje, ir Hagoj, ir kur taip malonu paklajoti po visą pasaulį, ir miškus ir klonius, neišėjus iš namų ir „neiškšius vėjui nosies“. Prisimindamas savo vai-kystę poetas prabyla:

*Ačiū, tau, miela vaikyste,
ir sudie, tau, amžinia –
angelu tu man pragysti,
ačiū, tau, kad tu buvai*

Juozas Elekšis. Kur vaikystės upė teka. – V., 2011. – p.43

Justinas Marcinkevičius savo „Die-noraštyje be datų“ (V., 1999) rašė, jog mes, lietuviai, didžiujamės, „kad tu-timtautčiams, buvusiems mūsų žemės okupantams – „uspaskichams“ ir „to-maševskiams“. Kuo priešiškesnis tas svetimtautis mūsų valstybei, kuo labiau jie garsėja apgavystėmis ir mūsų Zemės išdavystėmis, mūsų Tautos niekinimu ir žeminimu, tuo mūsų tautiečių meilė jiems didesnė. Apie tai iškalbingai liū-dija rinkimų rezultatai ir sociologinės apklausos. Ko gero, niekas taip taikliai neapibūdino šimtmečiais buvusios ir dabartinės mūsų tautos psichologinės bei dvasinės pasaulejautos – lietuvini lietutvis yra didžiausias priešas.

Didžioji dalis knygos „Takeliai tėvų čia susipynė“ – prozos kūriniai, vai-tkystės prisiminimai apie pirmuosius sovietinės okupacijos metus, tėvų ir giminaičių prisiminimai apie Pirmąjį pasaulinį karą ir revoliuciją Rusijoje, nepiktas pasišaipymas iš miesto inte-ligentų, panūdusių pirmaisiais koleky-tyvizacijos metais Lietuvoje kaimiečių pamokytį „tvarkos“ žemės ūkyje, prisi-minimai iš autoriaus tarnavimo metų sovietinėje kariuomenėje. Metai, pra-leisti kariuomenėje, nedramatizuojami, o atvirkščiai – per visą pasakojimų drikekiasi mintis, kad net dramatiškiau-sioje aplinkoje doras žmogus daug gali – jis sklėidžia šviesą, sušildo aplinką, kiemo, jei ne knygos šviesa mus vedė ir vėda pasaulio ir mūsų pačių širdies labirintais?“ (Justinas Marcinkevičius. Dienoraštis be datų. – V., 1999).

Tarnauti valstybei elementariausiu supratimu – tai tarnauti jos ir savo ma-terialiajai gerovei. Tarnauti Tautai, jos tobulėjimo siekiiui, mūsų pragmatiškais laikais – tai savo protu, išmintimi, drą-sa ir kūryba aukštas savo Tautai, nešant jai šviesą ir džiaugsmą, dovanoti tai, Justino Marcinkevičiaus žodžiais ta-riant, „kuriančiąją gale“, vaduoti savo tautą iš vergijos dvasios, nes „Žmogus nuo vergo tuo ir skirias, kad jis pats sau ir liepia, ir įsako“ (Justinas Marcinke-vičius. Prometėjas. – V., 1999. – p. 43). O žmogui juk tai ir yra svarbiausia.

Juozo Elekšio balsas lietuvių litera-tūroje kasmet vis stiprėja, jis jau girdi-mas ir matomas, mėgiamas ir mylimas. Jo knygy, eilėraščių ir naujų dainų jau laukiama. Belieka jam palinkėti šviesių kūrybos valandėlių ir stiprybės tarnau-jant lietuviškam žodžiui.

2011 m. spalio 6 d. Nr. 17(461)

Giedrė ČEPAITIENĖ,
Šiaulių universiteto profesorė

Neseniai pasirodė knyga-albu-mas „Lietuvos himno gim-tinė“. Šio autorius – Vilniuje gyvenantis, tačiau visą savo laisvalaikį paskyręs gimtajam Kudirkos Naumies-čiui, pagal išsilavinimą inžinierius, pagal pašaukimą – istorikas Romas Treideris. Tai jo kaupti, dovanoti eks-pонатai augino tuometinės Vinco Ku-dirkos vidurinės mokyklos muziejų, tai jo ir bendraminčių iniciatyva Kudirkos Naumiestyje iškilo Vinco Kudirkos muziejus, kurio fonduose ne vienas eksponatas – Romo Treiderio dovana. Pagaliau jo iniciatyva rengtos muzie-jaus ekspozicijos, pasirodė leidiniai „Dr. Vinco Kudirkos muziejus“ (1998), „Lietuvos himnas“ (2005).

Ir aptariamą knygą – tarsi sustab-dytos laiko akimirkos – nukelia skai-tytoją į praeitį, kai 1898 m. Vincas Ku-dirka parašė „Varpo“ šeštame nume-ryje atspausdino „Tautiškos giesmės“ tekstą su gaidomis. Rankraštis gimė Kudirkos Naumiestyje, tuometinia-me Vladislavove, kur Vincas Kudirka praleido paskutinius gyvenimo metus. Čia ir prasidėjo „Tautiškos giesmės“ kelias. Skaitytojas išvyss Prancūzijoje ir Vokietijoje XIX a. pabaigoje išleis-tus Vladislavovo atvirukus. Jų leidėjai suteikia galimybę pajusti to laikotarpio pasienio miesto atmosferą. Dėmesį patraukia tuometinės turgaus aikštės vaizdas (1934 m. joje iškilis paminklas dr. Vincui Kudirkai), Tiltο gatvė, ku-ria V. Kudirka eidavo į Meistų šilėlę, Širvintos-Šešupės santaka, tiltais per Širvintą – pagrindinis kelias spausdin-tο lietuviško žodžio link.

Visiškai pagrįstai antrasis knygos skyrius pasakoja apie Mažosios Lietuvos miestą Širvintą. Kudirkos Naumiestis – unikali Europos viet: ties čia Širvintos upės prasidedanti ir toliau Šešupe besi-tęšianti valstybji siena yra nepakitusi daugiau kaip 400 metų. Taigi Širvintos upės tiltu iš Rusijos imperijai priklausiu-sio Vladislavovo lietuviški rankraščiai

gale, bet jį ir rėmė. Patekęs į valdžios nermalonę vikaras turėjo pasilikti savo parapijoje ir slėptis nuo persekiotojų. Vėliau M. Sederavičius kuriam laikui buvo priverstas išvykti į Žemaitiją. Čia jis susipažino su Serafinu Laurynu Kušiliausku (1820–1889), kuris vėliau nemaža dalimi nulėmė ir tolimesnę M. Sederavičiaus visuomeninę veiklą. Grįžęs į Sūdūvą kun. M. Sederavičius vikaro pareigas ėjo Griškabūdžio, Liudvinavo, Šakių parapijose. Dirb-damas sielovados darbą kartu platinio ir draudžiamą religinę spaudą. Irgijs dėmėdamas artejančią grėsmę vyskupas atsiekia Valančius naujai įšventina-tiems kunigams pasakė prasmingą pamokslą, ragindamas juos dirbti krašto švietėjišką darbą. Prie savo amžiaus trisdešimtmečio priartėjęs jaunas kunigas Martynas Sederavi-čius šiuos vyskupo pasakytus žodžius giliai įsijėdė į savo širdį.

Kun. M. Sederavičiui dirbant vika-ru Alvite 1863 m. prasidėjo suklimas prieš carinę Rusiją. Šiam suklimui jaunas kunigas buvo ne tik neabejin-ge, bet jį ir rėmė. Patekęs į valdžios nermalonę vikaras turėjo pasilikti savo parapijoje ir slėptis nuo persekiotojų. Vėliau M. Sederavičius kuriam laikui buvo priverstas išvykti į Žemaitiją. Čia jis susipažino su Serafinu Laurynu Kušiliausku (1820–1889), kuris vėliau nemaža dalimi nulėmė ir tolimesnę M. Sederavičiaus visuomeninę veiklą. Grįžęs į Sūdūvą kun. M. Sederavičius vikaro pareigas ėjo Griškabūdžio, Liudvinavo, Šakių parapijose. Dirb-damas sielovados darbą kartu platinio ir draudžiamą religinę spaudą. Irgijs dėmėdamas artejančią grėsmę vyskupas atsiekia Valančius naujai įšventina-tiems kunigams pasakė prasmingą pamokslą, ragindamas juos dirbti krašto švietėjišką darbą. Prie savo amžiaus trisdešimtmečio priartėjęs jaunas kunigas Martynas Sederavi-čius šiuos vyskupo pasakytus žodžius giliai įsijėdė į savo širdį.

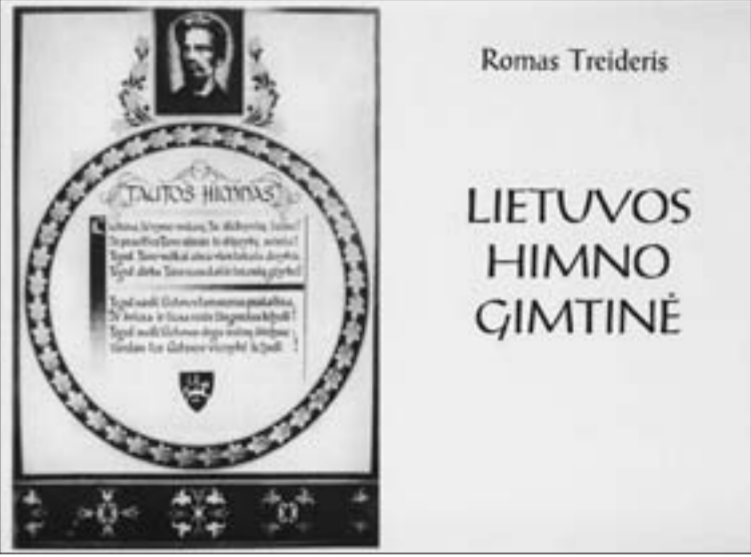
Kun. M. Sederavičiui dirbant vika-ru Alvite 1863 m. prasidėjo suklimas prieš carinę Rusiją. Šiam suklimui jaunas kunigas buvo ne tik neabejin-

keliavo į Mažosios Lietuvos, Prūsijos, miestą Širvintą, iš kur paštu pasiekdavo Tilžę. XIX a. pabaigos Širvinta tarsi var-žėsi su kitapus upės klestinčiu Vladisla-vovu. Aptariamojje knygoje cituojamas Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas IV (p. 17–18), kurį, atkeliavusį į patį rytinį valstybės pakraštį, matyt, suerzi-nę barokiniai katalikiškos Vladislavo-bažnyčios bokštai, nes jis išakęs pasta-tyti puikią evangelikų katedrą Širvin-toje ir ją fundavęs. Ši katedra, kas reta evangelikų bažnyčių architektūroje, buvusi dvibokštė, sakyta, kad ji – Kelno katedros kopija. Šio knygos skyriaus atvirukai – XIX a. pabaigos Širvintos miesto atspindžiai. Skaitytojas išvys vaizdą į Širvintą iš Vladislavovo pusės, matys nuo upės į miestą bėgantį kelią, galės pasigrožėti bažnyčios vaizdu, pa-jušti metinių turgų – jomarkų – dvasią. Palyginęs pirmųjų knygos skyrių atvi-rukus, skaitytojas galėtų tarti: mūrinė XIX a. pabaigos Lietuva, mūrinė XIX a. pabaigos Prūsija.

Kiti knygos skyriai skirti su tautiška giesme susijusiems kultūros ženklams Kudirkos Naumiestyje ar jo apylinkėse. Deja, tik atvirukuose galima išvysti bu-vusį mūrinį namą, kuriame buvo parašytas Lietuvos himnas (dabar likimas išliko toje vietoje stovi dr. Vinco Kudirkos muziejus). Glaustas autoriaus tekstas atskleidžia, kaip buvo nustatyta, kuria-me name gyvenęs V. Kudirka, kai parašė „Tautišką giesmę“, koks likimas išliko tokai namų II pasaulinio karo pabaigoje.

Toliau autorius tarsi kviečia skai-tytoją įsivaizduoti rankraščio kelionę; stabelėti prie Vladislavovo munitės, pažvelgti į tiltą per Širvintą, pasiekti Širvintos miesto mutinę, pajėgti iki pašto, iš kur rankraščiai „Varpui“ pasiekdavę Tilžę – garsiąją Oto Mau-derokės spaustuve, pažvelgti į jau at-spausdintą „Tautiškos giesmės“ tekstą ir gaidas „Varpe“, ir vėl knygnešių ta-kais grįžti atgal į Lietuvą.

Čia verta sustabdyti žvilgsnį prie paskutinės Vinco Kudirkos gyventos vietos – medinio paprūsės namelio, greta kurio 1913 m. buvo pastatyta

Didžiulė stačiatikių cerkvė (ji pirmosios Nepriklausomybės metais buvo iškelta į miesto pakraštį). Autorius konspektyviai pasakoja, o atvirukais patvirtina, kaip didžiajam varpininkui jamžinti, pritarus Respublikos Pre-зидентui Antanui Smetonai, cerkvės vietoje 1932 m. iškilo mūrinis Vinco Kudirkos pradžios mokyklos pastatas, o 1971 m. greta mokyklos namelio vie-toje atidengtas paminklinis akmuo – vieningelis sovietinių laikų Lietuvoje pastatytas paminklas Vincui Kudirkai.

Glaustai pasakojama ir V. Kudirkos antkapinio paminklo istorija, ją illus-truojant nuotraukomis. Atkreiptinas dėmesys, kad yra išlikusi vienintelė nuotrauka su autentišku antkapinio paminklo užrašu (jį reprodukuojama daugelyje leidinių, yra ir aptariamoje knygoje), bet niekur nekalbama apie tai, kada ji darota. Šią nuotrauką reiderokės spaustuve, pažvelgti į jau at-spausdintą „Tautiškos giesmės“ tekstą ir gaidas „Varpe“, ir vėl knygnešių ta-kais grįžti atgal į Lietuvą.

Čia verta sustabdyti žvilgsnį prie paskutinės Vinco Kudirkos gyventos vietos – medinio paprūsės namelio, greta kurio 1913 m. buvo pastatyta skaitytųja sudomins ir Vinco Gry-

Stiprybės tarnau-jant lietuviškam žodžiui.

Stiprybės tarnau-jant lietuviškam žodžiui.

Stiprybės tarnau-jant lietuviškam žodžiui.

Stiprybės tarnau-jant lietuviškam žodžiui.

Stiprybės tarnau-jant lietuviškam žodžiui.

Stiprybės tarnau-jant lietuviškam žodžiui.

Sudargas – knygnešių sostinė

Tilžės, kur tada dirbo kun. Johannas Zabermannas (1815–1900) palaips-niui keliasi į Sudargą. Iš Tytuvėnų į Sudargą gyvenyti atsikelia ir S. Ku-šiliauskas. Kun. M. Sederavičius ir knygu rengimą spaudai ir redagavi-mą įtraukia Pervazininkų girininką Juozą Antanavičių. Sudargas tampa draudžiamų lietuviškų knygų į Lie-tuvą gabenimo sostine.

Kunigas M. Sederavičius kartais

ištisas savaites praleisdamo kelionėse mažai miegodamas ir daug dirbdamas, o parapijos reikalai kartais gerokai bū-davo pamiršti. Ūkiniai pastatai griuvo, nepakankamai dėmesio buvo skiria-ma ne tik klebonijai, bet ir bažnyčiai. Ne vienas prapiekiastas sulauktas ir iš Sei-nų vyskupijos bažnytinės vadovybės. Šiuos trūkumus kun. M. Sederavičius stengėsi ištaisyti.

1890 m. Sudarge pastatė naują kleboniją, o klebono pareigas 1899 m. perleido poeto Prano Vaičiaičio dė-dei, kun. Juozui Dailidei (1859–1909). Tapęs altarista kun. M. Sederavičius pasijuto laisvesnis ir iki spaudos atga-vimo atkakliai dirbo kunigybės dar-bą – šventai vykdė vyskupo Motiejaus Valančiaus per kunigybės šventinimus ištisrus žodžius.

Ir jeigu šiandien mes tarp savęs bendraujame lietuviškai, tai už tai tu-rime būti dėkingi knygnešiams, o ypač Knygnešij Tėvui kun. Martynui Sedo-deravičiui. Tai jie tamsioje carinės Rusijos okupacijos naktyje iš Mažosios Lietu-vos į Didžiąją Lietuvą, nebodami Sibiro kančijų, nešė spausdintą lietuvišką žodį. O mes iki šiol dar neįvertinome šio unikalau reiškinio.

Lietuva turi į kitų pasaulio tautų kalbas neverčiamą žodį. Tas žodis – *knygnešys*. Pasaulis nežino tokio žo-džio. Knygnešystę žino tik Lietuva. Ir kai Atgimimo pradžioje į Šakius susirinko būrelis pranykusių kultūri- ninkų spręsti koks paminklas turėtų puošti zanavykų sostinę Šakius, tai vienbalsiai buvo nutarta: Knygnešio, skirtas kun. Martyno Sederavičiaus atminimui.

Praeju du dešimtmečiai, o pamink-lo neturime. Neturime ir Knygnešių muzejus, kurie pasaulyje būtų vie-nintelis. O ir tokio muzejiaus įkūrimas turėtų būti ne dideliame mieste, bet Sudarge – Lietuvos knygnešių sos-tinėje, nes čia yra išlikusi ir gerokai

Autorius pagrįstai paminklo Vytau-tui Didžiajam atsiradimo, vietos jam parinkimo istoriją sieja su kaizerinės, vėliau – hitlerinės Vokietijos užmačiomis, su „Drang nach Osten“ nuostata, ją demonstruojančių paminklų Širvin-toje (1913), o vėliau ir užkariuotame Naumiestyje (1915). Dabar atstatytas Vytauto Didžiojo paminklas yra tik istorijos ženklas, nebetekęs pirminės jo sumanytojų idėjos. 1930 m. statę paminklą naumiestiečiai vylėsi, kad įžengs į Lietuvą svetimšalis susidurs su lietuvių praeities didybę ir kovingu-mą demonstruojančiu paminklu. Da-bar nebliko atsakojantys paminklu Širvin-toje ir judėjimo iš vienos valstybės į kitą. Istorinė Lietuvos-Prūsijos (Vokietijos) siena virto siena su Rusija…

Vienas knygos puslapis skirtas senojai Naumiesčio pašto pastato is-torijai: namiestiečiai jį vadinė „Napo-leono namu“. Šio skyrelio pastabos, nuorodos į Širvintos miesto istoriją turėtų būti pravarčios istorikams, vis dar iki galo neatskleidusiems Napoleo-no kariuomenės maršrutų per Lietuvą.

Kiti knygos skyreliai pasakoja apie žymiuosius naumiestiečius, V. Kudir-kos bendradarbius ir jo idėjų, darbų tęsėjus – Joną Jablonskį, Juozą Bagdo-ną, Praną Mašiotę ir pirmąjį lietuvių sociologą, apgyvusį daktarą Sorbo-noje, – Praną Dieilininkaitį, kurios prisatavo kultūros ženklius, Aurie Kudirkos Naumiestyje primena žmo-nės, savo gyvenimu ir darbas įpasmu-niusius Lietuvos himno idėjas, praksi-minis skyrelis glaustai supažindina su dr. Vinco Kudirkos muziejaus paskirtimi, ekspozicijų ypatumais.

Knyga „Lietuvos himno gimtinė“ – ne vien su meile tėviškės žemei ir jos žmonėms parengtas leidinys. Tai puiki dovana visiems, kuriems įdomi Lietu-vos istorija. Pagaliau jį pravers kiekvienam, keliaujančiam po Zanyvykų kraštą ir panorusiems išsamiu susipažinti su Kudirkos Naumiesčio kultūros ženklais. Patikima informacija, puikiai parinktos iliustracijos skatina ir išsamesnius šio krašto istorijos, kultūros tyrinėjimus.

PAVELDAS

Tragiškas Šilutės ir Pagėgių krašto dvarų likimas

Algirdas ŽEMAITAITIS

2010 m. lapkričio pradžioje skaitytojus pasiekė naujas Šilutės kraštotyros draugijos parengtas leidinys* „Šilutės ir Pagėgių krašto dvarai“. Jį išleisti šilutiškiams padėjo klaidėdžiškis Kęstutis Demereckas, knyga papildęs iliustracijomis iš savo archyvų bei dar išlikusių dvarų ar jų detalių dabarties nuotraukomis. Jis suredagavo leidinį ir su savo leidykla „Libra Memelensis“ Klaipėdoje išleido.

Leidykla tęsia tradiciją išsamiai aprašyti Klaipėdos krašto dvarus. 2005 m.

buvo išleista didelio visuomenės dėmesio sulaukusi knyga „Klaipėdos dvarai“. Pristatomas leidinys – tai ilgas ir kruopštus šešių autorių (Reginos Meškauskienės, Kęstučio Demerecko, Jūratės Pancerosos, Onos Norkutės, Dariaus Barasos, Jolantos Mačiulienės) darbo rezultatas. Jame surinkta visa iki šiol žinoma medžiaga apie Šilutės ir Pagėgių krašto dvarus, identifikuojama jų vieta, užfiksuota šiandieninė situacija.

Šilutės, o ypač Pagėgių dvarai, slepia labai daug paslapčių. Dauguma jų įsikūrę palei Nemuną turėjo didžiulius plotus užliejamų, derlingų pievų. Čia buvo auginami garsūs trakėnų veisės žirgai. Dvarai turėjo savo parkus su tvenkiniais, vandens ar vėjo malūnus, sandėlius ir kitus ūkinius pastatus. Iš šio krašto kilo garsus Prūsijos veikėjas, Rytprūsų vyriausybės prezidentas H. T. von Schönas. O Macių dvarė užaugo garsus vokiečių rašytojas H. Zudermanas.

Regina Meškauskienė, Šilutės kraštotyros draugijos pirmininkė, pristatė šio leidinio pasirodymo aplinkybes, o Šilutės muziejaus direktorė Roza Šikšnienė apžvelgė Šilokarčemos apskrities dvarus ir jų raidą. Į jų medžiaga ir pasinaudosiu pristatydamas šią knygą.

Mažosios Lietuvos dvarai – nykstančio kultūros paveldo dalis

Laikas negailestingas, savo užmaršties dulkiemis dengiantis vis didesnius šio krašto – Mažosios Lietuvos – kultūros ir istorijos plotus. Nors daugybė šio regiono kultūrinio paveldo objektų sunykę ar sunaikinti, tačiau garbingą krašto praeitį dar mena bebaigiančios griuti senosios pradžios mokyklos, girininkijos, gausios Šilutės ir Pagėgių seniūnijose išlikusios evangelikų liuteronų kapinės, siaurojo ge-

ležinkelio raudonų plytų stotelės, mūrinės bažnyčios, simbolizuojančios čia gyvenusių lietuvininkų dvasinę kultūrą ir gyvenimiškąją filosofiją, ir, aišku, dvarai, kurie turėjo ne tik ūkinę, bet ir kultūrinę bei politinę reikšmę. Tačiau svarbiausia, kad jie mena šio krašto ūkinės veiklos pradžią. Todėl galime drąsiai teigti, jog dvarai – reikšmingi kultūros paveldo objektai. Juos būtina saugoti, tyrinėti, restauruoti ar kitaip apginti nuo visiško sunykimo. Nes tai – vertingas palikimas ateinančioms kartoms, tautos praeičiai ir kultūrai pažinti.

Per pastaruosius 60 pokario metų stipriai pakito Klaipėdos kraštas. Baisia sunykti paskutiniai kadaise klestėjusio gyvenimo ženklai. Čia, buvusioje Rytprūsų provincijoje, dvaruose klostėsis ypač gražus ir stiprus gyvenimas baigėsi 1944 metais, kai keliai į Vakarų buvo pilni pabėgėlių iš šio krašto... Atėjusi nauja valdžia ir atsiėkėl naujakuriai neturėjo jokių paskatų saugoti ir puoseleli krašto praeitį, buvo nusistatymas naikinti viską, kas buvo susiję su vokiečiais.

Tai akcentuoja ir šilutiškis istorikas D. Barasa savo str. „Piktžaidžės draugykmai: Klaipėdos krašto dvarai. I d.“ (2010 06 08 paskelbtas „Šilainės sodo“ svetainėje):

„Šio regiono dvarų temos ignoravimas pastebimas ne vien istorinių tyrimų, tačiau ir kultūros paveldo saugojimo bei restauravimo srityje. Apskritai galima matyti ženklų, rodančių, kad prūsiškas paveldas lietuviškai visuomenei vis dar yra svetimas, nepriimtinas. Klaipėdos kraštas visuomenės sąmonėje egzistuoja kaip integrali, natskiriama Lietuvos dalis, tačiau čia esantis prūsiškas paveldas laikomas svetimkiniu, dažnai nevertu pagarbos objektu.

Priešiskumas prūsiškam palikimui iš dalies yra paveldėtas iš sovietinių laikų. Sovietinė propaganda įdiegė nepakantumą ir priešiskumą viskam, kas vokiška. Prūsiškas paveldas laikytas priešo – vokiško fašizmo – palikimu. Matyt, todėl Klaipėdos krašte sakraliniai objektai – bažnyčios ir kapinės – taip masiškai ir aršiai naikinti bei niokoti kaip niekur kitur tuometinėje sovietinėje Lietuvoje. Dvarai šiame krašte patyrė dvigubą pretekstą naikinimui: jie buvo traktuojami ne vien kaip fašistinis palikimas, bet pagal sovietinę ideologiją laikyti dar ir socialinio-klasinio priešo – pono, dvarininko, kapitalisto

K. Demerecko nuotrauka

Pradėtas restauruoti Šilokarčemos dvaras, dabar čia – Šilutės muziejus

– paveldu. Į kultūros paminklų sąrašus tuomet daugiausiai buvo įtraukta tik socialinius-klasinius kriterijus atitikę Klaipėdos krašto paveldo objektai. Iš jų pirmiausiai reikia paminėti žvejų sodybas ir kaimus, kurie, pagal sovietinį supratimą, buvo neabejotinas vokiško jungo prispausto lietuviavo sodybos pastebimas, kaip atskiram etnografiniam regionui, buvo skirta kelis ar keliolika kartų mažiau pozicijų ir Pagėgių krašto dvarų sąrašas.

Pirmas bandymas išleisti surinktą XIX a. 8-tame dešimtmetyje sudarytame LTSR kultūros paminklų sąrašė. Čia Klaipėdos kraštui, kaip atskiram etnografiniam regionui, buvo skirta vienai ar keliolika kartų mažiau pozicijų nei kitiems Lietuvos regionams (pvz., Dzikūjiai ar Aukštaitijai). Todėl visiškai nenuostabu, kad dėl visų šių minėtų priežasčių Klaipėdos krašte nuo 1945 m. buvo sunaikinta apie 80–90 proc. ten buvusio materialiojo kultūros paveldo“.

Todėl daugelis bažnyčių virto sandėliais, dvarai – daugiabučiais. Dešimtys dvarų, ypač palei Nemuno upę, buvo išgrobstyti ir sunaikinti.

Vienas iš pirmųjų bandymų surinkti istorinę medžiagą apie Šilutės ir Pagėgių krašto dvarus buvo šilutiškio istoriko P. Jakšto 1987 m. parašytas traktatas „Šilutės rajono dvarams patinėti“, kurio mašinarštis saugomas Šilutės muziejuje. Jame autorius aprašė

Po 1807 m. baudžiavos panaikinimo Rytų Prūsijoje pradeda vystytis rinkos ekonomika, ir dvarai tampa verslo objektu. Valstybinius dvarus pradėta pardavinėti, o juos įsigydavo daugiausiai buvę dvarų valdytojai. Žemė, pastatai vis dažniau užstatomi, parceluojami, prarandami už skolas, parceluojami palivarkai bei dvarų žemės. Dvaras Prūsijoje įsigyjamas ne tik paveldėjant, bet ir perkant. Nauji savininkai pradėta naudoti pažangesnė ūkio technika, garu varomas kuliamąšias mašinas, modernią grūdų valymo įrangą ir kt. Dvarai pradėta teikti mokamas paslaugas mašinomis atlikdami žemės ūkio darbus ūkininkams.

XIX a. vid. Rytų Prūsijos vyriausybės politika skatino dvarus tapti moderniais žemės ūkio gamybos ūkiais. „1823 m. 7 000 geriausių Saksonijos veislių šalių banda buvo atvežta ir išdalinta stambiems Rytų Prūsijos

Šilokarčemos apskrities dvarai ir jų raida

Prūsijoje dvarai pradėti steigti po XIII–XIV a. kryžiuočių karų, o dvarų savininkais tapdavo riteriai bei kiti kilmingi asmenys, todėl stambesni dvarai buvo vadinami kilmingaisiais arba riteriškaisiais dvarais. Ekonomiškai stipriems dvarams buvo suteikiamos Kulmo teisės. Tai reiškė, jog šio dvaro savininkas įgyja paveldėjimo teisę. Tačiau kartu su šia teise buvo skiriami ir

ipareigojami – gana dideli mokesčiai, karo tarnyba bei įvairios visuomeninės projektui „Šilutės rajono dvarai“.

2003–2004 m. kraštotyros ekspedicijų metu buvo surinkta nemažai medžiagos apie dabartinę buvusių dvarų būklę, identifiikuota jų vieta ir užfiksuoti išlikę pastatai, kapinaitės, parkai. Taip buvo sudarytas 58 Šilutės ir Pagėgių krašto dvarų sąrašas. XIX a. pab. išryškėjo dvarų smulkejsi ir skaidymo tendencijos, kurios tęsiasi iki Antrojo pasaulinio karo.

XX a. pr. Muižės dvaras buvo sukskaidytas į nedidelius žemės plotelius ir parduotas. Dvaro žemės sumažėjo iki 117 ha. Paskutinis savininkas buvo E. Waschmuth. Vėprių dvaras (paskutinis dvaro savininkas Pareigis) visiškai parceluotas ir įsiliejo į Suvernų kaimą. Jociškių dvaro savininkas P. Bulbeck, gyvenęs Berlyne, savo žemes sumažino įs išpardavinėdamas.

Kukoračių dvaro žemės (paskutinis savininkas H. Greifenberger) taip sumažėjo, jog prilygo gero ūkininko žemių apimčiai – 50 ha.

Šilokarčemos apskritis buvo suformuota 1721 metais Prūsijoje vykdomų administracinių reformų metu. „Šiaurinė Lietuvos provincijos dalis buvo vėliausiai kolonizuota, junkerių tėvoniųjų čia buvo rečiausiai. Šilutės ir Lankos (Niederung) apylinkės XVII a. daugiausiai sudarė raistai ir pelkės. Savo dvarams feodaliai rinkosi derlingiausias žemes“. Taigi, nederlingos žemės, dideli plotai

miškų, naudojamų medžioklei, riterių tarnybos tradicijos nykimas, laisvų žemių su valstiečiais nebuvimas – visa tai ir lėmė, kad šioje provincijoje buvo nedaug dvarų, priklausančių junkeriams. Lietuviškoje Prūsijos provincijoje vyravo valstybinė žemėvalda, t. y. domenai, o juos valdė dvarininkai buvo XVIII a. pradžioje čia atsiėkėl kolonistai.

Po 1807 m. baudžiavos panaikinimo Rytų Prūsijoje pradeda vystytis rinkos ekonomika, ir dvarai tampa verslo objektu. Valstybinius dvarus pradėta pardavinėti, o juos įsigydavo daugiausiai buvę dvarų valdytojai. Žemė, pastatai vis dažniau užstatomi, parceluojami, prarandami už skolas, parceluojami palivarkai bei dvarų žemės. Dvaras Prūsijoje įsigyjamas ne tik paveldėjant, bet ir perkant. Nauji savininkai pradėta naudoti pažangesnė ūkio technika, garu varomas kuliamąšias mašinas, modernią grūdų valymo įrangą ir kt. Dvarai pradėta teikti mokamas paslaugas mašinomis atlikdami žemės ūkio darbus ūkininkams.

XIX a. vid. Rytų Prūsijos vyriausybės politika skatino dvarus tapti moderniais žemės ūkio gamybos ūkiais. „1823 m. 7 000 geriausių Saksonijos veislių šalių banda buvo atvežta ir išdalinta stambiems Rytų Prūsijos

2011 m. spalio 6 d. Nr. 17(461)

dvarams.“ Tokių stambių dvarų vystymuisi didelę įtaką darė XIX a. pab. ir XX a. pr. plentų ir geležinkelių tinklo plėtojimas. Dvarininkai statėsi kapitalinius pastatus, skirtus žemės ūkio veiklai – didelės daržinės, raudonų plytų tvartus bei gamybinius pastatus – plytines, malūnus, degtinės varyklas, sūrines ir t. t. Klaipėdos krašto dvarai dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą garsėjo aukšta ūkininkavimo kultūra. Isigiję traktorius ir kt. našias žemės ūkio mašinas, daugelis dvarų melioravo nemažą dalį dirbamos žemės. Sereiklaukio dvaro (vienas iš stambesnių dvarų) savininkas Dressleris išvystė žirgų ūkį. Veisliniai žirgai buvo auginami daugiau kaip 300 metų. Trakėnų žirgus auginio ir Bübliškės dvare, kuris buvo antras pagal dydį Klaipėdos krašte (daugiaiau kaip 1 000 ha), Šilgalių (kitų veislių auginami ir dabar), Pervalkiškių bei Vingės dvaruose. Tilžėje ir Šerei-klaukyje vykdavo žirgų turgūs.

1818 m. Šilokarčema tapo apskrities centru. Stambiausi apskrities dvarai buvo Muižės, Jociškių, Kukoračių, Muižės, Verdainės, Krakiškių, Uostadvario ir kilmingasis Brioniškės dvaras.

XIX a. pab. išryškėjo dvarų smulkejsi ir skaidymo tendencijos, kurios tęsiasi iki Antrojo pasaulinio karo. XX a. pr. Muižės dvaras buvo sukskaidytas į nedidelius žemės plotelius ir parduotas. Dvaro žemės sumažėjo iki 117 ha. Paskutinis savininkas buvo E. Waschmuth. Vėprių dvaras (paskutinis dvaro savininkas Pareigis) visiškai parceluotas ir įsiliejo į Suvernų kaimą. Jociškių dvaro savininkas P. Bulbeck, gyvenęs Berlyne, savo žemes sumažino įs išpardavinėdamas.

Kukoračių dvaro žemės (paskutinis savininkas H. Greifenberger) taip sumažėjo, jog prilygo gero ūkininko žemių apimčiai – 50 ha.

Verdainės dvaras (Werdenberg) įsiliejo į Verdainės kaimą.

Macių dvaras buvo keletą kartų dalintas. Pirmą kartą išpardavinėjo Magdeburgo bankas (Magdebuerger Güterbank). Šią parceliuojamą žemę pirkto Armalėnų kaimo gyventojai, kad praplėstų turimus sklypus. Dvaro savininkas E. Guischart apie 1930-uosius metus pradėjo pardavinėti likusią dvaro žemės nuosavybę. Dvaro pastatus ir likusią žemę 1939 m. nupirko Šilutės miestas.

Krakiškių dvarą prie Paleičių paskutinio dvaro savininko (Swars) užsakymu išparceliavo Magdeburgo bankas. Šio dvaro žemes pirkto kolonistai, apsigyvenę Medžioklės pelkėje. Dėl pastovaus potvynių pavojaus jie stengėsi įsikurti kitur. Tokiu būdu Krakiškiai susijungė su Paleičių kaimu.

Uostadvaris buvo vadinamas pievų dvaru, nes valdė žemes tarp Atmatos žemupio ir Kuršių marių. Šiam dvarui priklausė ir Tulkeragės pievos. Dvaro savininkas F. Behl tarpukariu nesugebėjo išlaikyti savo žemes, tad pardavė Šilutės bankui (Vereinsbank). Tulkeragės pievas nupirko dantų gydytojas Hahn iš Klaipėdos. 1939 m. Vokietijos valdžia atpirko dvarą (270 ha) ir už nuopelnus padovanajo žymiam Klaipėdos krašto naciu, veterinarijos gydytojui E. Neumann.

Nemuno žemupio kilmingojo Brioniškės dvaro savininkas buvo Fl. Išore. Dvaro žemės 1939 m. buvo jau išparceliuotos.

Tokių būdu Šilokarčemos apskrities didžiųjų dvarų žemėvalda, išskyrus kelias išimtis, buvo labai susmulkinta. Šis dvarų skaidymas leido įsikurti smulkiesiems ūkininkams. Dvarų smulkejsimo pagrindinės priežastys buvo dideli žemės ūkio įsiskolinimai bankams bei nesutarimai dėl paveldėjimo. Iki 1939 m. nebuvo įstatymo, kuris

užtikrintų žemėvaldos nedalomumą. Geriausiai iš visų dvarų išsilaikę Norkaičių dvaras, kuriame nuo 1878 m. veikusi girininkija savo darbą tęsė ir pokario metu. Todėl ir šiandien liko išsaugotas unikalus dvaro kompleksas su visais pastatais, gėlynais ir nenuniokotu kraštovaizdžiu. Neblogai atrodo ir Lapynų, Domačių, Šilgalių ir Palumpių dvarai.

Jau du dešimtmečius restauruojamo Šilutės, vad. Šojaus dvaro (1997 m. gruodžio 31 d. įtraukto į Lietuvos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą), kuriame įsikūręs Šilutės muziejus, kai kurie pastatai jau šiomis dienomis griūva dėl nepakankamo valstybės finansavimo. O juok ant šio dvaro savininko ir Šilutės mecenato H. Šojaus (Scheu) dovanotos ar pigiai parduotos žemės pastatyta centrinė molio dalis, dovanotas parkas visuomenei ir kt.

Šiuo metu 28 dvarų (Šilutės, Muižės, Vėprių, Jociškių, Rugulių, Jurginės, Usėnų, Strazdabalio, Šimkaičių, Gilandžių, Verždvario, Kovgirių, Krakiškių, Leitgirių, Miuleriškės, Varsiškių, Heinrichschken, Karceviškių, Vingės, Pilvarių, Kupstininkų, Jovarynės, Stremėnų, Kampų, Kalvaičių, Stigliškių (Nausėdų), Vaidbalių, Mažųjų Žagmantų) neliko jokių pėdsakų, dar 8 (Kukoračių, Kreivėnų, Gėgininkų, Dingkių, Krakoniškių ir Opstainių) – tik kai kurie pastatų likučiai ar net ir patys jau nebegyvenami pastatai, kurių raudonas degto molio ilgaamžės plytis išnešos po vieną arba jus papuošė šiuolaikinių turčių sodybas.

Be buvusio Klaipėdos krašto leidinyje dėl savo kultūrinės reikšmės bei svarbos pasienio krašte yra pristatomi Švėkšnos grafų Broel Pliaterių dvarai Paprūsėje.

Aprašytų dvarų sąrašas

Šilokarčemos apskrityje – Šilokar-

čemos (Adl. Heydekrug), Barzdūnų (Barsduhnen), Verdainės (Werdenberg), Macių (Matzicken), Kalveliškių (Kallwelischken), Armalėnai, Ermalėnai, Bėgšiai (Hermann Löhlen), Brioniškės (Brionischken), Uostadvaris (Kuwertshof), Muižės (Feilenhof), Vėprių (Weppern), Jociškių (Jazischken), Rugulių (Alt. Rugeln, Rugeln), Lapynų (Lappienen), Jurginės (Georgenhöhe), Kukoračių (Kukoreiten), Aisėnų (Aysssehen), Čiutelį (Szutellen), Norkaičių (Norkaiten), Pangirių (Pangirren); Žemaitijoje (dab. Šilutės raj.) – Švėkšnos, Vilkėno, Gedminaičių, Stemplių; Pagėgių aps. – Domačių (Heydeberg), Usėnų (Mädewald), Būbliškės (Baubeln), Mikytų (Miekiten), Endriškės (Heinrichsthal), Jaksterkių

K. Demerecko nuotrauka

Bebaigiąs savo dienas Kukoračių dvaro ūkinis pastatas (2010 m.)

Vaidbalių (Woidballen), Maž. Žagmantų (Kl. Szagmanten), Nečiūnų (Nettschunen) bei dar vienas Šilokarčemos aps. – Žyinių (Siuzenen) dvaras.

Į knygą neįtraukti Lauksargių (Tauragės raj.), Viešvilės ir Smalininkų (Jurbarko raj.) seniūnijų dvarai.

Gaila, kad pastaiko kalbos, žodžių kėlimo ir korektūros klaidelių, kurių galėjo ir nebūti.

Šis leidinys yra svarbus miesto krašto garbingos istorijos ir kultūros paminklas, nes dar po poros dešimtmečių dingis ir paskutiniai buvusių dvarų likučiai, nors atsiranda vis daugiau naujų patriotų, kurie stengiasi išsaugoti užfiksuoti bent tai, kas dar išlikę.

* Šilutės ir Pagėgių krašto dvarai / R. Meškauskienė, K. Demereckas, J. Panceroiva, O. Norkutė, D. Barasa, J. Mačiulienė. – Klaipėda: Libra Memelensis, 2010. – 176 p.; iliustr. Tiražas neurodytas. – ISBN 978-9955-544-86-9

Paminklas Jurgiui Zauerveinui – žmogui uolai

■ Atkelta iš 5 p.

nepabrėžti, bet kad būtų pastebimas, nes keliauninkui Zauerveinui tai labai reikšmingas atributas. Kaip ir kelionės lazda. Vairiantuose buvau prikūręs įvairių nerealistinių lagaminų, bet atrodė naiviai, tad teko atsisakyti. Meninę užduotį stengiausiai spręsti modernsenėmis priemonėmis, ne tiesmukai.

Paminkle Zauerveinas visą laiką kelionėje – su knygų prikrautu lagaminu. Buvau padaręs natūralaus dydžio paminklo maketą. Kol maketo šioje vietoje nepastaciau, sunku buvo rasti paminklo sąjagas su gatvės architektūra. Pradžioje man šis paminklas atrodė čia svetimas, bet pamažu „prilipo“, pavyko prijaukinti.

ML. *Kas kliuvo, kėlė didžiausią rūpesį?*
G. Jonkus. Gal keistai nuskambės, bet kaip tik architektūriniai ir meniniai šios gatvės privalumai. Suprantama, kad visa Liepų gatvės aplinka veiktė mano ir architekto Vytenio Marzurkevičiaus sprendimais. Gretimas pastatas Liepų g. 7, vertinant pagal savo nuotraukas, vienas gražiausių Klaipėdoje. Buvo su lenktu stogu, bokštelių smailėmis, skulptūromis ir kitomis puošmenomis. Nežūrint miesto bombardavimo karo metais ir pokario perstatymų, ir šiandien šis pastatas yra gražus „Jugend“ stiliaus, pabrėžtino dekoratyvumo Klaipėdoje pavyzdys. Priešais verslo centrá Liepų g. 5 didžioji šaligatvio dalis skirta lengviems automobiliams sustoti. Kaip

Paminklo Jurgiui Zauerveinui Klaipėdoje kūrimo iniciatyvinės grupės vadovas Aleksandras Žalys, kultūros istorikas Bernardas Aleknaičiūsis ir verslininkas Valdemaras Vaičekuskas triumfuoja užbaigė didį darbą

čia atrodys paminklas? Nenorėjome aplinkos akcentuoti dirbtinai jokiais ribojančiomis juostomis ar panašiais skiriamaisiais ženklais. Todėl priešais pastatas Liepų g. 7, vertinant pagal savo nuotraukas, vienas gražiausių Klaipėdoje. Buvo su lenktu stogu, bokštelių smailėmis, skulptūromis ir kitomis puošmenomis. Nežūrint miesto bombardavimo karo metais ir pokario perstatymų, ir šiandien šis pastatas yra gražus „Jugend“ stiliaus, pabrėžtino dekoratyvumo Klaipėdoje pavyzdys. Priešais verslo centrá Liepų g. 5 didžioji šaligatvio dalis skirta lengviems automobiliams sustoti. Kaip

manęs pastatyti ketvirtainiškos formos plokštę, įleistą į grindinį, bet tada Zauerveino figurą tarsi praranda jam klaidėdžiū rodomą pagarbą. Kita vertus, paminklą pasiūlėme pastatyti virš šaligatvio kiek išsikidančius tarsi mažyčius postamentukus, kurie atitveria paminklo ertdvę, kartu organizuoja ir pėsčiųjų judėjimą. Jurgis Zauerveinas atėjo ir sustojó, akimirkai susimąstė. Ir tai išbaigta kompozicija, vyksmas baigtas.

ML. *Paminklo postamentas tik tam, kad vos vos pakeltų J. Zauerveiną virš šaligatvio. Veikiau ženklas, o ne funkcijos priemonė.*

G. Jonkus. Iš pradžių buvau su-

voje kelių kultūros kulta, bet norėjau, kad Klaipėda atgautų aukštos kultūros miesto vardą. Būtent toks šis miestas į mane žvelgė iš seno nuotraukų. Net ir tie nedideli trunpinėliai, kurio išliko iš senosios Klaipėdos, man yra tarsi priesakas – stengtis būti vertam svarbus architektūros, meno ir kultūros.

ML. *Kaip išsaugoti tos aukštos kultūros ženklus, juos gausinti šiuolaikiniais darbais, bet neštripti svetimos įtakose, išsaugoti savąjį tapatumą?*

G. Jonkus. Manau, kad tas tapatumas yra mūsų kraujyje, ką bedaryčiau, vis viena tai būtų lietuviuo skulptoriaus darbas. Per prievartą lietuviškumo neįdiegsi, bet niekur ir nuo savęs nepabėgsi.

Kartais savęs klausiu: kodėl ta visa lietuviška rašto kultūra atėjo iš Tilžės, kodėl Mažosios Lietuvos indėlis į Lietuvos kultūrą buvo toks svarbus ir didelis? Matyt, dėl to, kad Lietuvoje jau šeiminkavo svetimi, caro valdininkai. Aišku, ir mažojoje Lietuvoje būta laiku, kai per knygą buvo ne tik nešama kultūra, bet ir stengtasi vietos žmones vokieitinti. Labai paini visos mūsų šalies ir tautos istorija, o ypač paini Mažosios Lietuvos praeitis.

ML. *Praeitį pakeisti – ne mūsų valioje, bet privalome nepamirštijos pamokų. Tegus tos pamokos virsta naujais darbais, vienas iš kurių – paminklas Jurgiui Zauerveinui – šiandien buvo atidengtas. Atiū Jums už šį kūrinį Klaidėpai ir už šį mūsų pokalbį.*

G. Jonkus. Žinoma man tai svarbu, pagaliau juk ir į Klaipėdą atvažiavau gyventi ne šiaip sau. Mane šis Mažosios Lietuvos kraštas traukė, jaučiu jam priediečių rodomą pagarbą. Kita vertus, nesiekiau pernelgy iškelti, sukrešminti šios asmenybės. Juk žinome, kad ne taip jau paprasta buvo J. Zauerveinui jaugti į klaidėdžiųjų aplinką. Jis du kartus buvo iškeltas lietuvių kandidatų rinkimuose į Prūsijos Landtago deputatus, bet abu kartus balsų neužteko. Zauerveinui tai buvo didelis smūgis, tiekiausiai iki gyvenimo pabaigos jis netikėdžiai klaidėdžiečiams. Gal todėl ir paminklą sekėsi gan sunkiai statyti.

ML. *Be ne kas kitas, o klaidėdžiečiai*

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Buv. Krakoniškių dvaro gyvenamasis namas 2004 m.

R. Meškauskienės nuotrauka

Paminėtas Lietuvos narystės JT dvidešimtmetis

Lietuvos narystės Jungtinių Tautų Organizacijoje dvidešimtmečio paminėjimo dalyviai

Rugsėjo 17 dieną sukako dvidešimt metų nuo tada, kai Lietuva įstojo į Jungtinių Tautų Organizaciją (JT). Signataru namuose Vilniuje, rugsėjo 23 dieną vyko svarbus renginys: buvo ne tik paminėta ši sukaktis, bet visuomenė daugiau sužinojo ir apie Lietuvos integraciją į šią organizaciją iš tiesioginio jų įvykių liudinko, tuometinio mūsų šalies vadovo Vytauto Landsbergio, kuris atstovavo Lietuvai stojant į JT 1991 rugsėjo 17 d. ir skaitė kalbą.

Renginyje dalyvavo JT Lietuvos asociacijos direktorė Jūratė Landsbergytė ir direktoriaus pavaduotojas Žilvinas Radavičius, Seimo narė Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė su padėjėja Aiste Stremaityte, Lietuvos Respublikos Seimo narių Kazimiero Uokos, Petro Luomano padėjėjos Irena Buinickaitė ir Ingrida Vėgelytė, Žirmūnų bendruomenės pirmininkas Petras Demšas, Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos narė, dalininė Emilija Gaspariūnaitė-Taločkienė, Lietuvos rusų bajorų susirinkimo atstovės Jelizaveta Orlova, Greta Fedorčenko ir Lidija Korolova.

JT Lietuvos asociacijos direktorė Jūratė Landsbergytė teigė, kad ši sukaktis Lietuvai ypatinga. Kas yra Jungtinės Tautos? Šios organizacijos misija – jungti tautas, kurių jų taikų sambūvį. Po žiaurių pasaulinių ir plietinių karų, kurie vis dar vyksta mažose valstybėse, šita organizacija buvo būtina, kad sureguliuotų santykius tarp valstybių. Kaip jai tai pavyksta yra kitas klausimas. Kartais padaromi klaidingi žingsniai. Mums yra labai svarbu, kad Lietuva į šią organizaciją įstojo 1991 metais, kai po pučo Maskvoje mūsų šalis sulaukė tarptautinio pripažinimo.

Tautos geriausia gali tarpininkauti meno kalba, kuri yra suprantama visiems. Ypač muzika, Jūratė Landsbergytė fortepijonu atliko estų kompozitoriaus Arvo Paret kūrinį „Veidrodis veidrodyje“.

Pirmasis atkurτος Lietuvos valstybės vadovas, profesorius, Europos parlamento narys Vytautas Landsbergis pasidžiaugė, kad galime vieni kitus pasveikinti, nes būtų negerai, jei tokia diena būtų likusi visiškai nepažymėta. Tai data, kai prieš dvidešimt metų Jungtinių Tautų Generalinėje asamblėjoje pirmą kartą nuskambėjo lietuvių kalba.

Lietuva, Latvija, Estija ir dar pora salų Ramiajame vandenyne buvo pri-

imtos į šią organizaciją. Trims Baltijos valstybėms tai buvo nepaprastas įvykis: atkūrus valstybingumą, atstatytas tarptautinis pripažinimas ir tuo pačiu užtikrinta politinė apsauga. Bet koks politinis smurtas ar grąšiniai pasaulyje bus suprantami kaip agresija – tai garantija, kad niekas negali pretenduoti į Lietuvą kaip į kitos valstybės dalį ar koloniją. Tai buvo Kovo 11-osios laikotarpio, išsivadavimo viršūnė, kulminacija. Mes turime begales minėtų datų, tačiau Lietuvos įstojimo į JT faktas, kuris turėtų būti užfiksuotas visuose politiniuose ir kitokiuose kalendoriuose, kažkodėl nesureikšminamas.

Esame brolijoje, kuri buvo įsteigta po Antrojo pasaulinio karo kilnių tikslų, kad pasaulyje būtų taika. Panašiu iliuzija buvo ir po Pirmojo pasaulinio karo steigiant Tautų Sąjungą, į kurią Lietuva buvo priimta po kelerių metų nepriklausomybės metų. Tokios karingos ir agresyvios valstybės kaip Vokietija, Sovietų Sąjunga dėl savo veiksmų buvo pašalintos iš šios organizacijos.

JT labai daug daro žmonijos pažangos projektų skatinimo srityje, teikia humanitarinę pagalbą dėl įvairių katastrofų nukentėjusiems žmonėms, nes pasaulyje tebėra neramu.

JT veto teisę turi penkios Antrąjį pasaulinį karą laimėjusios šalys. Buvo įsteigta Saugumo taryba. Veto teisės įvedimas įtakojosi situacijos dviprasmiškumą: įtaka visos penkios šalys nori taikos, tuomet jos puikiai sutaria ir organizacija yra galinga. O jeigu ne visi nori taikos, tai organizacija nefunkcionuoja.

Į Jungtines Tautas atėjome per politines kovas, politines blokadas, smurto panaudojimą, kraujo praliejimą Vilniuje, siekdami garantijos, kad šie baisumai pasibaigs.

Vytautas Landsbergis prisiminė ne tik Lietuvos kelią į tarptautinį pripažinimą, kai pripažindama Lietuvą Islandija parodė pavyzdį kitoms šalims, bet ir tą dieną, kada Lietuva buvo priimta į JT, politikų Algirdo Saudargo, Stasio Lozoraičio, Aniceto Simučio ir kt. dėka. Didelę reikšmę turėjo susitikimas su JAV Prezidentu Džordžu Bušu, kuris pasveikino Lietuvą įstojus į JT.

Lūžio laikotarpiu buvo sausio 13-osios įvykiai ir toliau sekęs žlugęs pučas. Iki tol dauguma politikų teigė, kad permainos Baltijos šalyse turi būti derinamos su SRS vadovybe, ko iš esmės greičiausia niekada nebūtų buvę.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, JT buvo įkurta siekiant taikos tarp valstybių. Tuo metu karas pasibaigė tik Vakaruose. Lietuvą okupavo Sovietų Sąjunga. Agresijos mastai, kuriuos teko patirti mūsų tautai XX amžiuje, yra didžiuliai: nesibaigiantys vagonai tremiamųjų, kurių daugelis taip ir nesugrįžo, dešimtys tūkstančių kovojusių ir žuvusių už Lietuvos laisvę... Būtent tuo metu JT buvo reikalinga, kad visiems primintų jog tarptautinė taika ir saugumas yra vertybės, kurias būtina puoselėti. Šaltojo karo metu SRS ir JAV konfrontacija silpnino JT pastangas spręsti konfliktus tarp valstybių, bet ir tokiomis sąlygomis organizacija siekė tarptautinio bendradarbiavimo sprendžiant ekonomines, socialines, kultūrinės bei humanitarines problemas. Stengėsi ugdyti ir saugoti pagarbą Žmogaus teisėms bei laisvei. 1991 metais tapo lemiamu lūžiu mūsų valstybės istorijoje. Po kruvinių sausio 13-osios įvykių, okupantų nužudytų mūsų pareigūnų, savanorių Arturo Sakalausko žūties, per gana trumpą laiką Lietuva sulaukė pripažinimo iš dešimčių valstybių. Lietuvos kaip nepriklausomos valstybės ir kitų buvusių Rytų bloko šalių įstojimas į JT reiškė, jog pasaulio politinė situacija radikaliai pasikeitė, jog sovietinė imperija žlugo.

Lietuvos įstojimo į JT dvidešimtmetis yra ne tik šio įvykio paminėjimo, bet ir mūsų kaip valstybės pripažinimo šventė.

Norėčiau pabrėžti JT reikšmę ginant Žmogaus teises. JT prioritetu tapo laisvo žmogaus teisingoje visuomenėje bei stiprios valstybės pagrindas. Totalitarinėje santvarkoje prioritetai buvo išdėstyti kitai: pirmiausia valstybė, tada visuomenė, o piramidės apačioje – žmogus. Šiandien situacija kitokia. Jau turime sukurta Žmogaus teises ginančią teisinę institucijų sistemą, turime reikalingas įstatymus. Tačiau jie dažnai būna sudėtingi ir kartais sunkiai suprantami piliečių. Kartais net ir teisingai. Partizanų ir politinių kalinių teises buvo itin šiuurškiai pažeidžiamos sovietinėje sistemoje. Nepakankamai

gimos ir šiandieninėje Lietuvoje. Žmogaus teisių komitetas veiklą pradėjo nuo 1990 metų, kai darbą pradėjo Atkuriamojo Seimo nuolatinė piliečių ir tautybių reikalų komisija. Dabar šias funkcijas atlieka Seimo nariai, kurie vertina įstatymų projektus Žmogaus teisių požiūriu, bei vykdo Žmogaus teises ginančių institucijų parlamentinę kontrolę.

Seimo narė padėjo šio renginio organizatoriams už šių vertybių puoselėjimą Lietuvoje, renginio dalyviams palinkėjo stiprybės ir sėkmingo bendradarbiavimo siekiant Lietuvos, ir tuo pačiu viso pasaulio gerovės.

Lietuvos rusų bajorų susirinkimo atstovės Jelizaveta Orlova, Greta Fedorčenko ir Lidija Korolova atliko savo, bei kitų kompozitorių kūrinius. Grafiškaitė pagal tėvą, prancūzė pagal mamą, pirmosios baltagvardiečių emigracijos bangos atstovė, poetė, Lietuvos rusų bajorų susirinkimo vicepirmininkė Jelizaveta Orlova prancūzų kalba atliko Zano Kosma dainą „Nukritę lapai“. Akompanavo tarptautinio kompozitorių konkurso Prancūzijoje diplomantė, bajoraitė Lidija Korolova.

Poetė, romanų autorė, tarptautinių konkursų ir festivalių Lietuvoje bei Lenkijoje, Rusijoje ir Čekijoje laureatė Greta Fedorčenko (Zablockaja) Lietuvos rusų bajorų vardu pasveikino renginio svečius, perskaitė savo kūry-

biografinę istoriją. „Lietuva“, „Krintančių lapų bliuzas“, atliko romansą „Madam, jau krinta lapai!“.

Jaunosios kartos menininkas Gerdėnis Grickevičius pasidalino įspūdžiais apie keturias dienas trukusius jaunimo mokymus, kuriuose susipažino su JT struktūra, projeketine veikla. Susitiko su politikais, aptarė situaciją Afrikoje bei Rusijoje.

Istorijos mokslų magistras, mokytojas, JT Lietuvos asociacijos direktoriaus pavaduotojas Žilvinas Radavičius savo pranešime „Sustabdykim skurdą ir badą Afrikoje“ teigė, kad JT pasisako už tarptautinės taikos išsaugojimą, sprendžia ekonomikos bei socialines problemas, puoselėja draugiškus santykius tarpusavyje, kovoja prieš skurdą, badą, sprendžia socialines problemas, remia švietimą.

Lietuvos problema lyginant su Afriką, nėra tokia baisi. Todėl galime padėti skurdėms pasaulio šalims: surinkę lėšų dviejų mokyklų statybai

Europos Parlamento narys prof. Vytautas Landsbergis pabrėžė Lietuvos narystės Jungtinėse Tautose svarbą

Žilvinas Radavičius

2011 m. „Mokslo Lietuvos“ projektą „Mokslui, visuomenei ir kultūrai“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas.

„Paketinimas geresnio pradėjimo su išminties padrūtinimu“ (2)

Aptiktos lietuviškos glosos, užrašytos prieš Martyną Mažvydą ir Mikalojų Daukšą

■ Atkelta iš 2 p.

ML. Anglų kalbai praradus galūnes kalba tapo tobulesnė ar suprastėjo?
G. Subačius. Netapo nei tobulesnė, nei suprastėjo. Kalbininkai kalbos nevertina pagal kriterijų tobula-netobula. Visų kalbų struktūros, kad ir kokios skirtingos, yra tinkamos išreikšti mintims, vadinas, pakankamai tobulos. Ir su galūnėmis, ir be galūnių anglų kalba gerai tarnavo ir tarnauja savo vartotojams.

Ar kalba tik visuomenės aptarnavimo priemonė?

ML. Kuri kita kalba saulei ar motinai pavadinti turi tiek išmankštintų žodžių kaip mūsų gimtoji? Kur rastume tiek išraiškų demintyvų, maloninių žodžių? Šia prasme lietuvių kalba pasižymi nepaprastu lankstumu ir subtilumu. Daugybės žodžių ir jų reikšmių mes jau nebesupranta, praradome, nes nebevertojami, negaivinami žodžiai ir posakiai numiršta, tampa prarastas kalbos turtas, užmarinuotas nebent didžiąjame „Lietuvių kalbos žodyne“.

G. Subačius. Lietuvis taip ir giria savo kalbą – čia normalu. Bet eskimos mums išvardytų dešimtis žodžių sniegui pavadinti, o koks nors afrikietis turi tiek pat žodžių skirtingoms smėlio rūšims, jų atspalviams nusakyti. Tų tautų atstovams gražiausia ir turtingiausia bus jų kalba, ir nėra objektyvių kriterijų kalbos grožiui nustatyti.

ML. Gal geriau lyginti indoeuropiečių ar panašios gyvenenos tautų kalbas. Tai, ką lietuvis patiria savo krašto gamtoje, evankas gal išgyvena stebėdamas sniegą ar ant ledo lyčių sugulusius ruonius. Tik nežinau, ar evankams tuos savo išgyvenimus pavyko išguldyti į ką nors panašaus kaip Antano Baranauko „Anykščių šilėlis“.

G. Subačius. Surasite ir angliškių tekstų, kurie neišverčiami į lietuvių kalbą. Kalbos, ypač beletristikos kūrinių, tik iš dalies yra išverčiami. Ar dėl to anglų kalba laikytina pranašesne už lietuvių? Ir priešingai. Jūs išvardijote daug demintyvų, bet leiskite paklausti, ar savo kalboje bent didžiųjų jų vartojate? Greičiausiai juos ištraukėte iš skrynios vien iliustracijai.

ML. Kalba turtinga, turininga, kai turi daug išraiškų priemonių, gali perteikti žmogaus veiklos, dvasinių, emocijų išgyvenimų subtilumus, aplinkos ir gamtos, viso žmogaus gyvenimo pilnatvę. Suprantama, kad eskimui daug sako oro

ir kartu sniego pokyčiai, nuo jų priklauso jo gyvenimas, šia prasme mes niekada su eskimais ar nencais nesulyginysime.

G. Subačius. Tada reiktų kalbėti apie emocinį statusą: jeigu kalbos vartotojams reikia reikšti emocijas ir jausmus, tai jie tai ir išreiškia penkiais ar vienu žodžiu, metaforomis ar kitais vaizdiniais, patarlėmis, gal priežodžiais. Jeigu nėra reikalo tai demonstruoti, tai ir nesivarginama.

ML. Tad gal tik poetas ir gali įvertinti kalbos grožį, turtingumą ar seklumą?

G. Subačius. Kalba atitinka visuomenės, kurią ji aptarnauja, poreikius. Toks kriterijus. Jeigu keičiasi visuomenė, keičiasi ir kalba. Jeigu nesugebama kalbos pakeisti, pereinama prie kitų kalbų.

ML. Vadinas, kalbos gyvybingumas priklauso nuo kalbos sugebėjimo prisitaikyti prie gyvenimo? Kalbos išlikimo garantas – jos gebėjimas keistis?

G. Subačius. Kalba visada kinta ir taikosi prie visuomenės poreikių, antraip taptų negyva. Jeigu XIX a. lietuviui buvo lyrikai ir dainuodavo lyriškas dainas, tai dabar daug kas nori būti technokratais, domėtis moderniomis technologijomis, tad ir kalba į tai reaguoja.

ML. Mes norime būti ir tokie, ir kitokie, norime turėti du sparnus, o ne vieną, ir tą patį pamušą.

G. Subačius. Labai gerai, būkime įvairūs, nes kuo kultūra įvairesnė, tuo stipresnė. Iš to kyla ir kalbos įvairovė. Didžiąjame „Lietuvių kalbos žodyne“ yra pusė milijono žodžių, o kiek jų supranta dabartinis žodny skaitytojas? Kartais visame puslapyje nė vieno žodžio negali suprasti, nes tie žodžiai surinkti iš įvairių tarmių, senų raštų. Neretai greta surašyti žodyno žodžiai niekur nefunkcionuoja kartu. Aukščiau tai turėjo „karvelį“, žemaičiai – „balandį“. Atsiradus bendrinėi kalbai, tie du žodžiai sukrito kartu ir pasidarė tos pačios kalbos sinonimais; vadinas, netyčia ėmė funkcionuoti tie pačioje kalbos sistemoje. Prieš du šimtus metų žemaitis nebūtų supratęs aukštaitiško žodžio ir priešingai. Dabar Šventos Dvasios simbolis – tik „balandis“, bet ne „karvelis“. Taip pat ir Pablo Pikaso „taikos balandis“, juk ne „taikos karvelis“. Tarsi balandis būtų pakylėtas, turėtų tauresnių broužų. Tai naujai atsiradę reikšmių atspalviai, rodantys, kaip kalba įgyja naujų broužų.

ML. Ar tai, apie ką prakalbote, turėjo įtakos Jums tyrinėjant Krokuvos inkunabule rastąsias lietuviškas glosas?

G. Subačius. Nei turėjo, nei neturėjo. Tyriau konkrečias ypatybes, kurias radau glose. Minėtieji dalyviai su „-ąs“ (-ans) senuosiuose raštuose, kad ir to paties Mikalojaus Daukšos, vartoti, o Daukša juk kilęs iš pietų šiaurinės tarmės ploto – nuo Kėdainių. Tai į šiaurę nuo Kauno esantis tarmės plotas – dabar didesni centrai toje teritorijoje yra Jonava, Kėdainiai; iš tos tarmės plotų veikiausiai kilęs ir mūsų tyrinėjamų glosų autorius.

Paskutinė nuotrauka su a. a. profesoriumi Aleksu Girdeniu

Gamtos tyrimų centro Geologijos ir geografijos institutui – 70

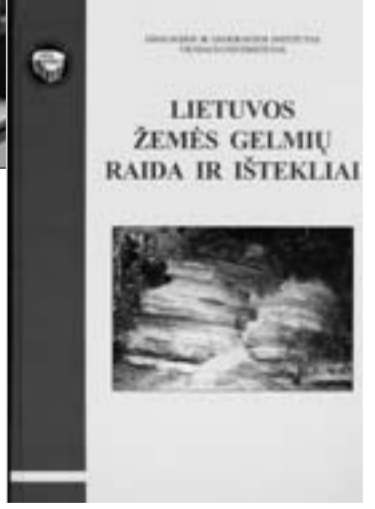
Jubiliejinės konferencijos metu Gamtos tyrimų centro Geologijos ir geografijos institute

■ Atkelta iš 1 p.

Lietuvos mokslų akademijos prezidiumo nutarimu 1941 m. įkurtas Geologijos ir geografijos institutas per savo 70 metų gyvavimo istoriją pergyveno daug pavaldomo ir struktūros permainų. Tai, žinoma, atsiliepė mokslinių mokyklų tęstinumui ir tyrimų tematikai. Kai kurios tyrimų kryptys, sulaukusios savo „gulbės giesmės“, užleisdavo pozicijas naujoms kryptims, kartais ir labai trumpam žėms. Tačiau Žemės gelmių sandara ir naudojimo pavaldumo ir struktūros permainų, atlasų, žemėlapių. Nemažai darbų atlikta bendradarbiaujant su kitų šalių, ypač kaimyninių, mokslininkais. Pastarajame dešimtmetyje nuo 2010 metų Gamtos tyrimų centrui priklausantis Geologijos ir geografijos institutas atlieka Žemės gelmių ir paviršiaus sandaros, savybių, susidarymo, paleogeografinių ir paleoekologinių sąlygų raidos, taip pat požeminio ir paviršinio vandens, kraštovaizdžio ir

buvo tyrimų akirtyje. Geologijos ir geografijos institutas, su padaliniais, specialistų grupės visas septynias dešimtis metų darbuosi tik savo krašto ir jo žmonių interesams. Tai liudija daugybė parengtų ir išleistų monografijų, straipsnių rinkinių, periodinių leidinių, atlasų, žemėlapių. Nemažai darbų atlikta bendradarbiaujant su kitų šalių, ypač kaimyninių, mokslininkais. Pastarajame dešimtmetyje nuo 2010 metų Gamtos tyrimų centrui priklausantis Geologijos ir geografijos institutas atlieka Žemės gelmių ir paviršiaus sandaros, savybių, susidarymo, paleogeografinių ir paleoekologinių sąlygų raidos, taip pat požeminio ir paviršinio vandens, kraštovaizdžio ir

geoaplinkos būklės, kaitos ir sąveikos su žmogaus veikla tyrimus. Didelis dėmesys skiriamas Žemės gelmių turtų tvaraus naudojimo mokslinam pagrindimui. Daug metų Institutas rengia aukštos kvalifikacijos geologijos ir geografijos kryptų specialistus bei mokslininkus.

Nuotrauka iš asmeninio Žilvino Radavičiaus albumo

Nuotrauka iš asmeninio Giedriaus Subačiaus albumo

Aleksandras Fiutas apie ČESLAVĄ MILOŠĄ

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Šetenuose minint Nobelio premijos laureato Česlavo Milošo 100-ąsias gimimo metines rašytojui skirto ažuoliuko sodintojai: iš dešinės – prof. Algirdas Avizienis, prof. Aleksandras Fiutas, Fondo „Paribiai“ vadovas Kšyštofas Čyževskis ir Vytauto Didžiojo universiteto rektorius prof. Zigmąs Lydeka

■ Atkelta iš 3 p.

naktį kūnas buvo iškastas, nukirsta galva ir perdurta širdis – visai kaip tai daroma filmuose apie vampyrus. Girdi, tada liaujasi vaidintis. Mūsų laikais tokius siužetus noriai eksploatuoja kinematografas, o Lietuvoje 1922 ar 1923 metais visa tai vyko gyvenime.

Č. Milošas tvirtino vaikystėje pažinojęs Magdalenos prototipą gyvenime – Barbarką (Barborą, kurią lietuviai tikriausiai vadino Barbutė, – G. Z. past.). Buvo graži mergina, kai išaiškėjo, kad ji kunigo meilužė, kilo didžiulis žmonių pasipiktinimas ir skandalas. Dabar jau sunku tokiomis istorijomis ką nors nusteibinti, o tais laikais tai buvo išskirtinis įvykis. Žmonės daug apie tai kalbėjo, Milošą taip pat tos kalbos pasiekdavo.

1989 m. pirmą kartą apsilankiau Lietuvoje. Č. Milošo brolis Andžėjus, taip pat literatas ir vertėjas, Šetenuose buvusios dvarvietės vietoje rodė dar pastebimas buvusių gėlių gazonų žymes. Dabar jų ir ženklų nelikę. Taip pat lankėmės Šventybrastyje, kapinėse Andžėjus rado savižudės Barbarkos kapą. Kažkokia moteris (gal buvusi kaimynė ar iš artimųjų) padėjo ant kapo gėles.

Andžėjus paklausė, ar tai tikrai ta pati kunigo gospadinė Barbarka čia palaidota. Gavo patvirtinimą, kad tikrai tai tos pačios savižudės kapas. „Ar ji tikrai vaidenosi?“ – toliau kamantinėjo Andžėjus. Moteris kiek sutriko: „A, žmonės pasakoja“...

Kaskart šią istoriją cituoju, nes ji labai būdinga, daug pasakanti.

ML. Beliktų priminti, kad 2001 m. Šetenuose vyko tarptautinis skulptorių pleneras, kurio dalyviai sukūrė skulptūras iš medžio ir išdėstė buvusios dvarvietės parke. Birutė Jakštienė sukūrė „Magdalena“ iš Č. Milošo „Isos slėnio“, Adolfas Pranas Kartanas – „Velniuką“, o Algimantas Sakalauskas – „Juodąją kiaulę“. Šias mitines būtybes taip pat minėtame romane aprašė Č. Milošas. Įdomu, kad lietuviškąją mitinę tematiką susižavėjo ir čekas Jaroslavas Bunckas (Jaroslav Bunc), sukūręs „Žemėpatį, gyvūnijos globėją“. Sukurta ir krikščioniškojo pasaulio veikėjų. Taigi Česlavo Milošo gimtavietyje jau mūsų laikais prisipildė rašytojo vaizduotę turtinusios personomis ir įvaizdžiais.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Lietuvių smuikininkė DALIA DĒDINSKAITĖ muzikiniame projekte „Danish-Baltic String Quartet“

Liana Ruokytė-Jonsson
LR kultūros atašė Danijoje,
Islandijoje ir Norvegijoje

Rugsėjo 23 d. Danijoje, Bornholmo saloje įsikūrusiame kultūros ir meno centre „Svanekegaarden“ susirinkusios jaunos talentingos atlikėjos iš keturių Baltijos jūros regiono šalių – Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Danijos – dalyvavo tarptautiniame projekte „Danijos-Baltijos styginių kvartetė“ (Danish-Baltic String Quartet). Šiam projektui vadovavo Danijos nacionalinio radijo simfoninio orkestro koncertmeisterė, viena geriausių Skandinavijos smuikininkių Christina Åstrand. Projektas skirtas Baltijos šalių laisvės atkūrimo 20-mečiui ir aktyvia politine veikla bei intensyviu kultūrinio bendradarbiavimu su Baltijos šalimis pasižymėjusios organizacijos – Bornholmo kultūros ir meno centro „Svanekegaarden“ – 20-čiui pažymėti. Lietuvai atstovavo šiuo metu Vienoje studijuojanti smuikininkė Dalia Dėdinskaitė, iš Latvijos – violončelininkė Agate Ozolina ir iš Estijos – altininkė Mairit Mitt.

„Labai džiaugiuosi, kad esu pakviesta dalyvauti projekte Danijoje, kur dar neteko koncertuoti, ir būtent ten iš arčiau susipažinti su danų kompozitoriaus Carlo Nielseno kūryba. Ka-

merinis muzikavimas man yra didelis malonumas, o groti su naujais atlikėjais iš skirtingų šalių ir atlikti naujus kūrinius – tarsi šventė. Be to, man yra garbė atstovauti Lietuvai šiame Danijos-Baltijos kvartetė projekte. Tikiuosi įgyti daug naujos patirties ir žinių, užmegzti naujų ryšių bei praplėsti pažinčių ratą tarp profesionalų“, – sakė smuikininkė Dalia Dėdinskaitė.

Dalia Dėdinskaitė gimė 1988 Vilniuje ir pradėjo groti smuiku būdama penkerių metų. Vėliau studijas tęsė Nacionalinėje M. K. Čiurlionio menų mokykloje prof. Jurgio Dvariono smuiko klasėje. 2007–2008 m. studijavo Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje (prof. Jurgis Dvarionas). Nuo 2008-ųjų Dalia studijuoja Vienos muzikos ir vaizduojamųjų menų universitete prof. Christian Altenburger klasėje.

Dalia Dėdinskaitė yra viena ryškiausių jaunosios kartos Lietuvos smuikininkių. 2010-aisiais ji nugalėjo Tarptautiniame smuikininkų konkurse Vokietijoje „Violine in Dresden“. Jaunoji atlikėja yra daugelio kitų konkursų laureatė: Respublikinio Balio Dvariono pianistų ir stygininkų, IV Raimundo Katiliaus Lietuvos jaunųjų atlikėjų, Tarptautinio IV Aleksandro Glazunovo Paryžiuje, Tarptautinio VI Stasio Vainiūno kamerinių ansamblių ir kt.

Dalia Dėdinskaitė koncertavo daugelyje Europos valstybių bei JAV. Solinius ir kamerinės muzikos koncertus

ji yra surengusi Lietuvoje, Austrijoje, Slovakijoje, Lichtenšteine, Olandijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Latvijoje, Niujorke, tokiose salėse kaip Lietuvos nacionalinė filharmonija, Dresdeno Carl Maria von Weber aukštosios muzikos mokyklos Didžioji salė, The Juilliard School New York Paul Hall. Jaunoji smuikininkė grojo su Lietuvos valstybiniu simfoniniu orkestru, Lietuvos nacionaliniu simfoniniu orkestru bei su „Dresdner Kappelsolisten“ orkestru; koncertavo ir dalyvavo daugelyje žymių tarptautinių klasikinės muzikos festivalių.

Dalia Dėdinskaitė tobulinosi meistriskumo kursuose pas Lluis Claret, Wolfgang David, Aleksander Fischer, Herbert Kefer, Maria Kliegel, Sergej Kravchenko, Klaus Maetzl, Marianne Piketty, Josef Rissin, Miroslav Rousin, Fred Sherry, Richard Stoltzman.

Jaunųjų talentų kūrybinėse dirbtuvėse buvo atlikti nelengvi įvairių kompozitorių kūrinių, tokie kaip W. A. Mozarto „Styginių kvartetė nr. 19 C-dur, KV 465 „Disonansai“ ir Carlo Nielseno „Styginių kvartetė nr. 1 g-moll, op. 13“. Kūrybines dirbtuves vainikavo kvartetė koncertas, įvykęs Baltijos šalių konferencijos „Past – Freedom – Future. Baltic Countries 1991–2011“ metu. „Svanekegaarden“ kultūros ir meno centre buvo eksponuojama lietuvių dailininkės Jurgitos Gerlikaitės grafikos darbų paroda.

Rugsėjo 27–28 d. įvykusioje konferencijoje dalyvavo nemažai Baltijos šalių labai nuveikę žymūs danų politikai ir verslo atstovai: buvęs Danijos užsienio reikalų ministras, organizacijos „Baltic Development Forum“ pirmininkas Uffe Ellemann-Jensen, buvęs Danijos teisingumo ministras, Baltijos regiono šalių demokratinių institucijų ir žmonių teisių komisaras, profesorius Ole Espersen, Danijos ambasadorius Latvijoje Per Carlsen, Šiaurės ministrų tarybos generalinis sekretorius Halldor Asgrimsson ir kiti. Lietuvai atstovavo, pranešimus skaitė ir diskutavo aktualiomis politikos ir ekonomikos temomis politologas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto direktorius, prof. dr. Ramūnas Vilpišauskas ir istorikas, Britų tarybos Vilniuje direktorius Artūras Vasiliauskas.

Smuikininkės Dalios Dėdinskaitės dalyvavimą muzikiniame projekte „Danish-Baltic String Quartet“ ir lie-

tuvių dalyvavimą konferencijoje „Past – Freedom – Future. Baltic countries 1991–2011“ organizavo kultūros ir meno centras „Svanekegaarden“, danų organizacija „Liberal Educational Association LOF“ ir LR kultūros atašė Danijoje, Islandijoje ir Norvegijoje. Parėmė Lietuvos Respublikos kultūros ministerija.

Informacija apie projektą anglų ir danų kalbomis: <http://baltikum2011.dk/index.php?id=95>

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistės Reda Latušienė, Eglė Nešukaitė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius,
Alfonas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniūškos g. 21, 2004 Vilnius
Tiražas 500 egz.